

In opdracht van de minister

De Leidse conservator
LJ.F. Janssen bericht
Den Haag over
de archeologie in
Limburg tussen
1848 en 1850 (deel 1)

Leo Verhart

In 1877 publiceerde Jean Joseph (Jos) Habets in de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg* enige passages uit de rapporten die de conservator van het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) L.J.F. Janssen (1806-1869) had opgesteld naar aanleiding van zijn reis door Limburg in 1848.¹ Habets richtte zich vooral op de bezoeken door Janssen aan de archeologische verzamelingen in Maastricht, Roermond en Venlo. Over de andere waarnemingen in Limburg die Janssen beschreef, berichtte hij niet of hij stipte ze slechts aan. Die rapporten, zes in totaal, behandelden overigens niet alleen Nederlands zuidelijkste provincie, maar ook Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht en Noord-Holland.

De rapporten geven een goed beeld van de situatie van de archeologiebeoefening in de eerste helft van de negentiende eeuw, de periode dat Limburg definitief onderdeel werd van het Koninkrijk der Nederlanden. De huidige Nederlandse en Belgische provincies Limburg vormden tussen 1815 en 1830 samen al een provincie van de Nederlanden. Na de afscheiding van België in 1830 maakte Limburg, uitgezonderd Maastricht, deel uit van het Koninkrijk België. In 1839 werd het oostelijke en noordelijke gedeelte van deze provincie afgestaan aan Nederland en ontstond de huidige Nederlandse provincie Limburg.

Voor heel Limburg, maar vooral voor het zuiden, hield dat in dat de traditionele banden met het Franstalige achterland moesten worden losgelaten. Voor de Nederlandse beleidsmakers betekende dit dat zij die nieuwe, zo ver van het politieke en bestuurlijke hart van het land gelegen provincie Limburg moesten leren kennen. De rapporten van Janssen

informeerden de beleidsmakers in Den Haag over belangrijke vondsten, uitgevoerde opgravingen, waarnemingen in het veld, verzamelaars en personen met sleutelposities in het Limburgse culturele leven van die tijd en geven daarmee een goed beeld van de situatie van de archeologie in Limburg rond het midden van de negentiende eeuw.

Na een inhoudelijke behandeling van de zes rapporten van Janssen worden in dit eerste deel van het artikel de transcripties van de eerste drie rapporten gepresenteerd. De transcripties van de laatste drie rapporten volgen in de *Publications* van volgend jaar.

Janssen en zijn rapporten

In 1835 ging Leonhardt Johannes Friedrich Janssen aan de slag als conservator in het toen nog jonge RMO, dat op dat moment overigens nog het Cabinet van Oudheden heette. Oorspronkelijk was Janssen in Utrecht opgeleid als predikant, maar na dit ambt enkele maanden te hebben uitgeoefend, nam hij ontslag en zocht hij, depressief geworden, zijn heil in de oudheidkunde (afb. 1). Hij voerde enige opgravingen uit in grafheuvels in het zuidoostelijke deel van de Achterhoek en het aangrenzend Duitsland. Dat bleek de opmaat naar een nieuwe betrekking in het Leidse Rijksmuseum van Oudheden, waar zijn voornaamste taak was zich bezig te houden met de vaderlandse archeologie.² Veelal ging het om administratieve werkzaamheden in het museum, maar in het begin van de jaren veertig van de negentiende eeuw ging hij vaker op pad door Nederland om vindplaatsen en vondstmeldingen te controleren en om opgravingen uit te voeren. Samen met zijn directeur, Conrad

1 Jos Habets, 'Oudheidkundige verzamelingen te Roermond, Venlo en Maastricht in 1848' in: *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg* 14 (1877) 323-336.

2 Voor meer uitgebreide biografische gegevens over Janssen: W. Arentzen, 'Wroeten tussen steen en ijzer. Conservator Leonard Janssen dateerde de bouw van de laatste hunebedden in de Romeinse tijd', in: P. ter Keurs en W. Wirtz red., *Rijksmuseum van Oudheden Leiden. Een geschiedenis van 200 jaar* (Leiden/Zwolle 2018) 190-194; Braun-Paschedag, W., H. A. Hasselbach en W. Arentzen, *L.J.F. Janssen (1806-1869): twee bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse archeologie* (Amersfoort 2006).

Afb. 1 De archeoloog L.J.F. Janssen (1806-1869) was conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Foto Rijksmuseum van Oudheden, Leiden

Leemans (1809-1893), voltooide Janssen in 1845 de *Oudheidkundige Kaart van Nederland en België*.³ Met dat project was al een begin gemaakt door de eerste directeur van het RMO, C.J.C. Reuvens (1793-1835). Deze kaart, met naamlijst, gaf een overzicht van de op dat moment actuele kennis van de archeologie van Nederland.

In 1848 maakte Janssen een studiereis door Limburg, althans dat is wat Habets in 1877 schrijft. In werkelijkheid werd hij door de Minister van Binnenlandse Zaken naar Limburg gestuurd naar aanleiding van klachten van de Maastrichtse kunstenaar en directeur van de tekenschool Alexander Schaepekens (1815-1899) over de slechte omgang met de kunstschaten

3 C.J.C. Reuvens, L.J.F. Janssen en C. Leemans, *Oudheidkundige kaart van Nederland en België* (Leiden 1845).

EGLISES DE N. DAME ET ST NICOLAS
A
MAESTRICHT.

Afb. 2 Het Onze Lieve Vrouweplein in Maastricht in 1830 getekend door Alexander Schaepkens, Historisch Centrum Limburg beeldarchief, nr. GAM 286

in de provincie en speciaal in Maastricht (afb. 2) Janssen pakte de reis groots aan en bracht niet alleen een bezoek aan Maastricht, maar verkende de situatie in gehele provincie Limburg; de provincie die in archeologisch opzicht voor het westen van het land nog grotendeels *terra incognita* was. Daar bleef het niet bij. Er werden ook uitstapjes over de grens gemaakt naar Tongeren, Xanten en omgeving – het gebied waar Janssen zijn jonge jaren had doorgebracht – en naar Noord-Brabant en Gelderland. In de jaren daarna, 1849-1850, zou Janssen ook de provincies Utrecht, Gelderland en het Gooi in Noord-Holland bezoeken. Zijn waarnemingen betreffende de archeologische vondsten in deze provincies en het behoud ervan stuurde hij in zes rapporten aan de minister van Binnenlandse Zaken. Van die rapporten werd er één, over de houten brug bij Broeksittard, gepubliceerd in de *Staatcourant*. Eén rapport bevindt zich in het Nationaal Archief.⁴ Van vier rapporten zijn kladversies bewaard gebleven in het archief van het RMO.⁵

Janssen had geen makkelijke tijd op het RMO, want de werkverhouding met directeur Leemans was buitengewoon slecht. In 1869 verliet Janssen het museum en nam hij zijn persoonlijk archief mee. Een deel van dat archief zou uiteindelijk in de universiteitsbibliotheek van Leiden belanden.⁶ In Leiden wordt ook een aantal tekeningen bewaard die speciaal voor de rapporten zijn vervaardigd. De fraai ingekleurde afbeeldingen werden tot verduidelijking van de tekst naar de minister gezonden en op verzoek van Janssen teruggestuurd voor een beoogde publicatie van zijn bevindingen.⁷ Helaas zijn niet alle tekeningen in de universiteitsbibliotheek terecht gekomen.

In het Nationaal Archief bleek dat, naast de

vijf niet gepubliceerde originele tekstdelen, ook enkele platen bewaard te zijn gebleven. De meeste platen zijn echter naar Janssen teruggestuurd en daarvan is dus slechts een klein deel in de universiteitsbibliotheek beland.

De archeologische kennis in Nederland

De archeologie als wetenschap stond in het begin van de negentiende eeuw nog in de kinderschoenen. Dat gold voor heel Europa maar zeker ook voor Nederland.

Tijdens de renaissance kwamen de oude Griekse en Romeinse resten, die in het Middellandse Zeegebied boven de grond stonden of onder de grond aan het licht kwamen, in het centrum van de belangstelling te staan. De overgeleverde klassieke geschriften hielpen die sporen te verklaren. De archeologie kreeg een enorme stimulans door de ontdekking van de onder lava bedolven Romeinse steden Pompeï en Herculanium, respectievelijk aan het eind van de zestiende eeuw en in 1709. De eerste archeologen - vaak kunsthistorici - begonnen met de bestudering van die resten. In de loop van de achttiende eeuw kwam er in Noordwest-Europa ook interesse voor de periode vóór de tijd van de Romeinen.

De eerste beroepsarcheoloog in Nederland was Caspar Jacob Christiaan Reuvens (1793-1835). Hij had in Frankrijk kennis gemaakt met de archeologie. In 1818 werd hij aangesteld als hoogleraar aan de universiteit van Leiden en werd hij ook directeur van een door hem te realiseren Rijksmuseum van Oudheden. Hij ging met veel ambitie aan de slag. Hij deed opmerkelijk modern veldonderzoek in Nederland, realiseerde het museum en kocht vele collecties aan. Hoewel hij ook de prehisto-

4 Den Haag, Nationaal Archief, toegangsnummer 02.04.08, Inventaris van het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Afdeling Onderwijs, Kunsten, Wetenschappen, 1848-1876, ingekomen stukken, inv. nr. 1-737, nr. 49 (12-22 januari 1850).

5 Archief RMO, privé-archieven, inv. nr. 19.4.1/55, L.J.F. Janssen.

6 Universiteitsbibliotheek Leiden, bijzonder collecties, inv. nr. B.P.L. 9441-XIII.

7 Zie het tweede rapport van 17 november 1848.

rie bestudeerde, lag het accent bij de opgravingen toch op de Romeinse archeologie. In Limburg deed hij geen onderzoek. Lang heeft deze briljante archeoloog niet gewerkt. In 1835, tijdens een terugreis uit Engeland, werd hij ziek en overleed. Zijn werk werd voortgezet door de eerdergenoemde Conrad Leemans als museum-directeur en Leonhardt Janssen als conservator.

Janssen en Limburg

Voordat Nederlands Limburg in 1839 definitief onderdeel werd van het Koninkrijk der Nederlanden, hadden amateurarcheologen zich al beziggehouden met zaken die in de bodem van de zuidelijkste provincie van ons land werden aangetroffen. Een van de eersten was Martin Cudell (1773-1845).⁸

Cudell was tot 1813 nauw verbonden met het Franse gezag. Hij verbleef lang in Beauvais en Parijs als particulier secretaris van Graaf Karel Leopold van der Heyden-Belderbusch (1749-1826). In 1820, na terugkeer in zijn geboorteprovincie Limburg, werd hij commissaris van politie in Maastricht. Vanuit zijn belangstelling voor archeologie bestudeerde hij diverse belangrijke Romeinse vondsten en trachtte hij de ligging van de Romeinse weg van Tongeren naar Jülich vast te stellen. Hij was de eerste die opgravingen uitvoerde in Limburg, onder andere in Rimburch. Na de afscheiding van België kwam Cudell in een lastig parket en werd hij in 1831 door Willem I ontslagen. In 1833 aanvaardde hij een baan als vrederechter in Hasselt. Hij bleef nog enige tijd in Maastricht wonen, maar in 1835 verhuisde hij definitief naar Luik.

De activiteiten van Cudell en zijn vertrek naar Luik legden een kwestie bloot waarmee het RMO te maken kreeg na de aansluiting van Limburg bij Nederland. De wetenschapsbeoefening in Limburg was sterk gericht op Luik en Brussel en invloedrijke personen die daarmee van doen hadden, vertrokken naar België toen de aansluiting bij Nederland een feit was; met een *braindrain* als gevolg. Tot ver in de negentiende eeuw zou in wetenschappelijke kringen de relatie tussen Limburg en België sterk blijven. Zo waren de contacten van Jos Habets, een van de opvolgers van Cudell, met België altijd warm.

Maastricht, de hoofdstad van de nieuwe Nederlandse provincie Limburg, was voor de Leidse archeoloog Janssen niet geheel onbekend terrein. In 1840 was de directeur van het museum, Leemans, betrokken bij de ontdekking van Romeinse bouwresten en vondsten in de Stokstraat in Maastricht en hoewel Janssen daar niet zelf bij aanwezig lijkt te zijn geweest, was hij er ongetwijfeld van op de hoogte.⁹

In ieder geval had Janssen de provincie al in 1843 bezocht, dus enkele jaren voor zijn eerste officiële reis in 1848. Op 17 januari van dat jaar 1843 bracht Janssen een bezoek aan de Roermondse notaris, verzamelaar en oudheidkundige Charles Guillon (1811-1873) en bekeek hij diens collectie archeologische voorwerpen (afb. 3). Janssen had speciale belangstelling voor nummer 123 van Guillons verzameling: een vuurstenen bijl uit Montfort met een lengte van circa achttien centimeter. Deze bijl was rond

-
- 8 Zie voor publicaties over Cudell: J.T.J. Jamar, J., 1986: De beoefening van de archeologie in Limburg tot 1940. In: A.H. Jenniskens, P.J.H. Ubachs, P.A.M. Geurts, W.A.J. Munier, M.K.J. Smeets, W.J.H. Willems en H.H.E. Wouters red., *Munsters in de Maasgouw* (Maastricht 1986) 108-124; J.T.J. Jamar, 'Archeologie in Limburg 1863-1988'. *PSHAL* 125 (1989) 188-191; F.X. Schobben, 'Martin Cudell (1773-1845)', in: *Het Land van Herle* 30 (1980) 25-39, 64-72, 96-106; G. Venner, 'De historische belangstelling van Charles Guillon' in: *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg* 155 (2019), 151.
- 9 C. Leemans, *Romeinse oudheden te Maastricht* (Leiden 1843).

1828 gevonden in Het Broekske bij Montfort op een diepte van tien voet.¹⁰ Janssen heeft deze bijl bestudeerd en mogelijk meegenomen. Over dat laatste is de aantekening die Guillon hierover maakte niet geheel duidelijk.¹¹

Correspondentie tussen Janssen en Guillon uit deze periode is niet aangetroffen in het archief van Guillon in Roermond, en evenmin in het archief van het RMO of in de universiteitsbibliotheek in Leiden.¹² Toch moeten Guillon en Janssen over een reeks van jaren intensief contact met elkaar gehad hebben. In 1845 verscheen een kaart met een bijbehorende catalogus van alle archeologische vindplaatsen in Nederland, België en Luxemburg, en aangrenzende gebieden in Noord-Frankrijk en Duitsland. Die kaart werd samengesteld door Reuvens, Janssen en Leemans op basis van de op dat moment beschikbare literatuur, vondstmeldingen aan het RMO en waarnemingen door medewerkers van het museum. De kaart geeft 35 vindplaatsen in het hertogdom Limburg, waarvan er 22 (62,8 procent) vermeld konden worden dankzij mededelingen van Charles Guillon.¹³

Die eerste contacten tussen Janssen en Guillon zouden het begin worden van een jarenlange vriendschap en vruchtbare samenwerking. Tijdens zijn reis door Limburg werd Janssen vaak door Guillon vergezeld en samen voerden ze opgravingen uit.

De belangstelling van Janssen voor de zuidelijkste provincie zou overigens niet lang duren. Na 1850 richtte hij zich meer en meer

Afb. 3 De Roermondse notaris Charles Guillon (1811-1873) begeleidde Janssen regelmatig op zijn reis door Limburg. Hier is hij te zien op een foto die hij in Parijs rond 1860 liet maken. Foto Gemeentearchief Roermond, toegangsnummer 6007, inv. nr. 23.

op het midden van Nederland en op Drenthe. Het verleden is in die streken duidelijker zichtbaar in het landschap in de vorm van hunebedden, grafheuvels, *celtic fields*,¹⁴ woerden en heuvelburchten en spraken daardoor meer tot de verbeelding van een archeoloog uit het

-
- 10 De bijl is niet meer te achterhalen. Tijdens de verkoop van de collectie Guillon in 1890 waren er 34 bijlen die uit Montfort afkomstig waren. Ze werden door verschillende musea en verzamelaars gekocht. In de verkoopcatalogus wordt deze specifieke bijl niet meer als zodanig vermeld.
- 11 Gemeentearchief Roermond, Afdeling VI, nr. 6002: Archief en handschriftencollectie van Charles Guillon, notaris te Roermond, nr. 3. De bijl is niet meer te achterhalen. Tijdens de verkoop van de collectie Guillon in 1890 waren er 34 bijlen die uit Montfort afkomstig waren. Ze werden door verschillende musea en verzamelaars gekocht. In de verkoopcatalogus wordt deze specifieke bijl niet meer als zodanig vermeld.
- 12 Er is een melding van Pleyte, conservator bij het RMO, die voor een overzicht van de Nederlandse archeologische vindplaatsen gebruik heeft gemaakt van een brief van Charles Guillon van 22 juli 1849 (zie De Grooth 1987, p. 67). Deze brief is niet meer te vinden in het archief van het RMO.
- 13 Reuvens, Janssen & Leemans 1845. In de vindplaatsbeschrijving is steeds de melder opgenomen, waaronder de heer Guillon.
- 14 Raatvormige akkers uit de ijzertijd.

midden van de negentiende eeuw. Zij vormden een verleiding die ook deze archeoloog niet kon weerstaan.

De klachten van Schaepkens

In augustus 1846 stuurde Alexander Schaepkens, zoals eerder vermeld, een brief naar de minister van Binnenlandse Zaken in Den Haag. Schaepkens klaagde in deze brief over het gebrek aan belangstelling voor de omgang, conservering en restauratie van kunstoverblijfselen in Limburg.¹⁵ De minister, Cornelis Vollenhoven (1778-1849), stuurde de brief door naar Leemans en vroeg hem om deskundig advies.

De actie van Schaepkens was niet ingegeven door een gevoel van achterstelling van het zuiden, maar sloot aan bij een op dat moment onder cultureel geïnteresseerden in heel Nederland breed gedragen zorg over het cultureel erfgoed in ons land. Overal waren dezelfde geluiden te horen, maar de liberale regering was de mening toegedaan dat kunst en cultuur geen staatszaak waren; een stellingname die pas in de tweede helft van de negentiende eeuw zou worden verlaten. Toch zou de brief van Schaepkens effect hebben, maar niet onmiddellijk.

Een week na de ontvangst van de Maastrichtse brief met klachten, stuurde Janssen, als vervanger van de afwezige directeur, een antwoord.¹⁶ Daarin meldde hij aan de minister wat er zoal aan documentatie bestond over oude monumenten en archeologische vindplaatsen in Limburg en merkte hij op dat Schaepkens geen bewijzen voor zijn klachten aandroeg. Janssen stelde dat er van overheidswege voldoende aandacht was voor de omgang met en conservering en restauratie van kunst-

overblijfselen in Limburg en wees daarbij op het onderzoek van Leemans in de Stokstraat in Maastricht in 1840 en naar de daaropvolgende publicatie. Ook vermeldde Janssen de inspanningen van de Roermondse notaris en secretaris van de Kamer van Koophandel Charles Guillon, die uit eigen zak onderzoek had bekostigd en objecten van kunsthistorisch belang had verworven. Hij had daarover gepubliceerd en de Roermondenaar bereidde een nog grotere publicatie van zijn werk en inspanningen voor.¹⁷ Aan het eind van de brief stelde Janssen dat er zonder bewijzen niets over de klachten van Schaepkens gezegd kon worden. Dat was een verkapte uitnodiging om zelf op onderzoek uit te gaan.

Het museum kon niet direct stappen ondernemen vanwege het strenge begrotingsregiem en de geringe eigen financiële armslag. Janssen wilde zich bovendien niet beperken tot een bezoek aan Maastricht om daar enkele voor deze kwestie relevante personen te spreken en wat rond te kijken. Hij had iets veel omvangrijkers voor ogen: het bekijken van collecties in de hele provincie, het bezoeken van archeologische verschijnselen in het veld en zelf opgravingen uitvoeren. Het lukte het museum om van het ministerie een bedrag van vierhonderd gulden te krijgen voor onderzoek in het land en dus kon Janssen in 1848 naar Limburg afreizen.

Tour de Limbourg

De exacte data van de eerste officiële reis in 1848 zijn niet bekend. Janssen schrijft zelf dat hij zijn onderzoek in de zomer heeft uitgevoerd. Ook is het niet bekend hoe lang hij in Limburg was en in welke volgorde hij zijn onderzoek heeft uitgevoerd. In 1849 zou hij zijn verkenningen vervolgen en daarna zou hij zijn

15 Archief RMO, brievenarchief: ontvangen brieven, 17.08.1846 (Minister van Binnenlandse Zaken).

16 Archief RMO, brievenarchief: verzonden brieven, 22.08.1846 (Minister van Binnenlandse Zaken).

17 Janssen doelde op de publicatie over Tüddern (Guillon 1842) en een op handen zijnde publicatie over zijn Guillons ontdekkingen in Midden-Limburg.

belangstelling voor de provincie verliezen. Pas in 1865 bemoeide hij zich weer actief met enkele Limburgse vondstmeldingen en voerde hij opnieuw opgravingen uit.¹⁸

Hij startte zijn reis in 1848 in Maastricht, maar het begin was niet veelbelovend. Schaepkens was er namelijk niet. Die was in Brussel vanwege een tentoonstelling en zou pas na de zomer terugkeren. Janssen besloot zelf op onderzoek uit te gaan; eerst in de stad Maastricht en daarna in de omgeving. Hij bezocht verschillende locaties, nam contact op met verenigingen en genootschappen die actief waren op het gebied van archeologie, kunst en geschiedenis en ging naar particulieren van wie bekend was dat die over een verzameling beschikten.

Ook sprak hij in Maastricht met burgemeester Nierstrasz en met leden van het in 1821 opgerichte Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten (*Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts*).¹⁹ Verder bezocht hij het stadhuis, waar zich een archeologische verzameling bevond, en verschillende kerken. Om de Romeinse mijlpaal van Maastricht te bestuderen, reisde hij naar Tongeren, waar dit stuk een plaats had gevonden in het stadhuis. Dat was vergeefs, want het stuk was inmiddels opgestuurd naar Brussel.²⁰ Ook ging hij in Tongeren op bezoek bij inwoners die over een verzameling beschikten of die hem konden informeren over archeologische vondsten. Guillon vergezelde hem op deze korte reis naar Tongeren, die niet meer dan een middag en avond in beslag nam.

Zoals hiervoor al vermeld, bleef het daar niet bij. Janssen deed veel meer die zomer en trok daartoe verder de provincie in. Bij zijn bezoeken aan verzamelingen en archeologische vindplaatsen werd hij vaak vergezeld door Charles Guillon. Die tochten samen versterkten hun vriendschap en samenwerking.

Als de volgorde in de verslaglegging juist is, zal Janssen, voordat hij naar Maastricht vertrok, eerst bij Guillon zijn langsgedaan om opnieu diens collectie archeologische voorwerpen te bestuderen. De archeologische verzameling van Guillon wordt in zijn rapport namelijk uitgebreid beschreven.²¹

Daarna gingen Janssen en Guillon samen het veld in om onderzoek te doen. Ze voerden gedurende twee dagen een opgraving uit bij een Romeinse weg en brug bij Broeksittard, die de Rode Beek overspande. In werkelijkheid groeven ze niet de brug op maar een met hout bekleed wegdek – algemeen bekend onder de naam veenbrug – dat naar een brug kan hebben geleid. Ook stelden zij op de noordelijke en de zuidelijke oever de aanwezigheid van de Romeinse weg vast. Deze gegevens bleken ook van belang voor de interpretatie en datering van de al langer bekende veenbruggen in Drenthe, die eveneens uit de Romeinse tijd stammen.²²

Ook in Roermond en omgeving werd gegraven. In zijn tweede rapport beschrijft Janssen het onderzoek van de Romeinse villa De Melenborg bij Buggenum/Haelen, de motte de Drususberg bij Linne, een ruïne bij Merum en een Romeinse begraafplaats bij Buggenum.

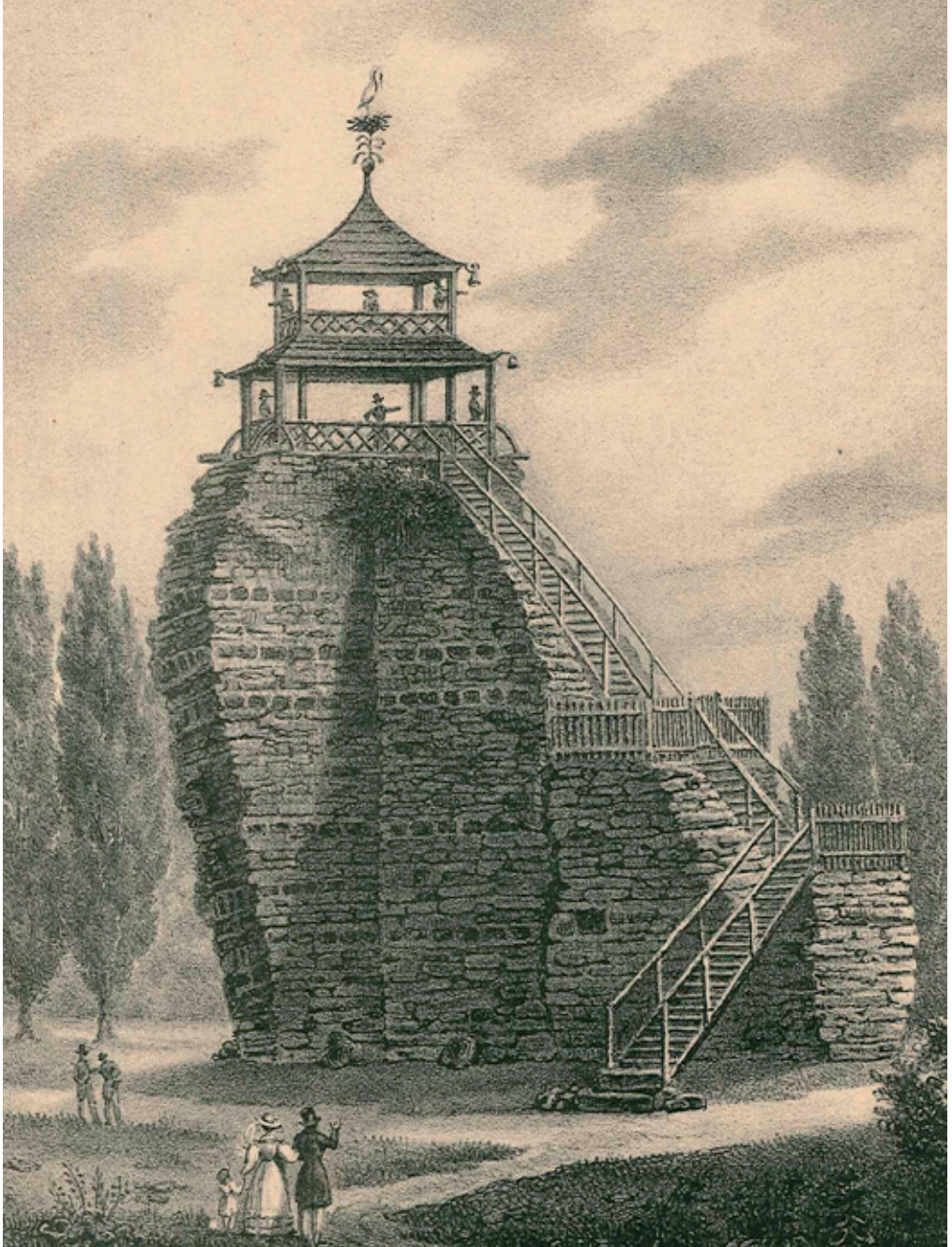
18 Een van de vondstmeldingen waarmee hij zich in 1865 bezighield was een Romeins grafveld in Afferden en hij voerde samen met J.J. Habets en M.H. Schuermans een opgraving uit van de villa Onderste Herkenberg bij Meerssen (De Groot 2005). In de jaren daarvoor hield hij zich incidenteel bezig met vondstmeldingen: Panningen (1849), Reuver (1850), Roosteren (1855), Susteren (1861), Herkenbosch (z.j.) en Horn (z.j.) (Kramer-Clobus 1978).

19 G. Venner, 'De aanlopen tot het Provinciaal Museum voor Oudheden in Limburg' in *De Maasgouw* 124 (2005) 56-58.

20 De mijlpaal zou uiteindelijk belanden in het archeologisch museum in het Jubelpark in Brussel (Venner 2005).

21 Zie ook Habets 1877; L. Verhart, 'Het onderste uit de kan en voor een dubbeletje op de eerste rang: de aankoop van de collectie oudheden van de Roermondse notaris Charles Guillon' in: *Spiegel van Roermond* 21 (2013) 66-83.

22 W. Arentzen. en W.A.B. van der Sanden. 'Tweehonderd jaar Valtherbrug. Historiografie van een uitzonderlijk monument I: 1818-1847, in *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 135 (2018) 171-208.

Afb. 4 In Merum staat bij kasteel De Oudenborg een ruïne waarvan men vroeger dacht dat die een grote ouderdom had. Op romantische afbeeldingen worden de bouwresten het altaar van de druïden genoemd. Gemeentearchief Roermond), inv.nr. A71.

Van de villa De Melenburg waren nog opvallend goed bewaarde resten over. Vrij dicht onder het maaiveld kwamen muren tevoorschijn, vloeren en resten van beschilderd wandpleister, naast talloze gebruiksvoorwerpen. Ook lukte het de Romeinse weg te traceren. Janssen meende dat het om een legerplaats ging, in plaats van een villaterrein.

De Drususberg bij Herten en de heuvel met ruïne bij Merum (Oudenborg) stelden de onderzoekers van die tijd voor een raadsel. De vermoedelijk middeleeuwse motte de Drususberg werd beschouwd als een Romeinse grafheuvel waarop mogelijk in de Romeinse of middeleeuwse tijd een bouwwerk was verrezen. Dat was mogelijk ook het geval bij de heuvel in Merum, maar daar kon men de Romeinse ouderdom afleiden van vergelijkbare constructies bij Tongeren en de voorwerpen die Janssen en Guillon hadden opgegraven. Het bouwwerk stond bekend als een altaar van de druïden (afb. 4). Janssen meende echter, op grond van de bouwwijze van de ruïne en de overeenkomsten met het kerkje van Asselt, met een middeleeuws gebouw van doen te hebben.

Het grafveld van Buggenum lag langs de Romeinse weg en werd door Janssen en Guillon kort bezocht in de schemeravond. Gegraven werd er niet. De meeste vondsten die er inmiddels verzameld waren dateerden uit de Merovingische periode, hoewel Janssen niet uitsloot dat er Romeinse graven aanwezig waren.

Verder voerde de tocht naar het noorden, naar Venlo. In die stad probeerden ze de collectie van Adolf Gidron Justen (1806-1876) te bekijken, maar die bleek inmiddels verkocht te zijn aan het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Den Bosch.²³ Alleen enkele Romeinse tegels met stempels waren in de stad achtergebleven.

Daarna werd fort Hazepoot ten oosten van Arcen bezocht en werd een uitstapje over de grens gemaakt naar Lingsfort, Straelen, de Romeinse weg bij Sand bij Walbeck en het dorp Pont. Janssen hoorde over verzamelaars als de landmeter Michael Buyx (1795-1882) en graaf Carl Ludwig Franz van Varo op het huis Caen bij Straelen.²⁴

In het derde rapport van Janssen kwam Limburg niet aan bod, maar wel in het vierde. Dat vierde rapport besloeg grotendeels een verslag van het veldonderzoek dat Janssen in 1849 samen met Guillon uitvoerde bij de Melenburg bij Haelen (afb. 5). Het tweede deel van het verslag handelde over de Romeinse wegen in Limburg.

Bij de Melenburg had een groep arbeiders twee weken gegraven, in aanwezigheid van Janssen en Guillon. De resultaten werden vastgelegd door de Roermondse landmeter Petrus Cornelis Linssen. Er waren sporen gevonden van funderingen, bouwpuin dat zich over een groot gebied uitstreckte en een gedeelte van een Romeinse weg. De omvang van het bebouwde terrein werd vastgesteld met behulp van peil-

23 Justen was wijnhandelaar en lid van de gemeenteraad van Venlo. In 1843 verhuisde hij naar Brussel. Een deel van zijn verzameling, waaronder boeken, bleef in Venlo; een ander deel nam hij mee. De vondsten die aan Den Bosch werden verkocht zijn onvindbaar (Van der Heijden 2011, 23). Janssen kwam op de vondsten van Justen terug toen hij de verzameling van Den Bosch bestudeerde. Bij die studie was hem door de beheerder van de collectie, C.R. Hermans, meegedeeld dat die vondsten van Justen uit Cuyk afkomstig zouden zijn. Daar twijfelde Janssen aan. Hij vermoedde dat ze in werkelijkheid uit Xanten kwamen en dat Justen een foute vindplaats had genoemd. In de collectie van het Noordbrabants Museum bevinden zich inderdaad enkele Romeinse voorwerpen uit Cuyk (<http://collectie.hetnoordbrabantsmuseum.nl>, 09.12.2021).

24 Zie voor Buyx: Dassel, W. en J. Kwiatkowski red., *Michael Buyx (1795-1882). Geometer, Altertumsfreund, Sammler* (Geldern 1995).

ijzers. Janssen kwam tot de conclusie dat hier een castellum moest hebben gelegen.²⁵

De studie naar de Romeinse wegen werd vooral in de studeerkamer uitgevoerd met enkele uitstapjes naar locaties in het veld. Bij Broeksittard werd het spoor van de weg verder in zuidelijke richting gevolgd via de loop van veldwegen en sporen op akkers naar Puth, Schimmert en Ravensbosch. Daar sloot de weg aan op het tracé van Aken naar Maastricht en Janssen vermoedde dan ook dat Ravensbosch het Romeinse knooppunt Cortovallio (Coriovallum) was dat op Romeinse kaarten wordt vermeld. Verder wijdde hij nog enkele zinnen aan de Romeinse wegen op de westelijke en oostelijke Maasoever.

In zijn vijfde rapport deed Janssens opnieuw verslag van zijn onderzoek naar de Romeinse wegen. Hij was met name geïnteresseerd in het knooppunt dat hij bij Ravensbosch vermoedde. In de zomer van 1850 voerde hij opgravingen uit en ontdekte resten van een ronde fundering die hij als tempel interpreteerde.²⁶ De aanwezigheid van een tempel was volgens Janssen een belangrijke aanwijzing voor een wegkruising bij Ravensbosch. Hij probeerde die weg in zuidelijke richting te vervolgen.

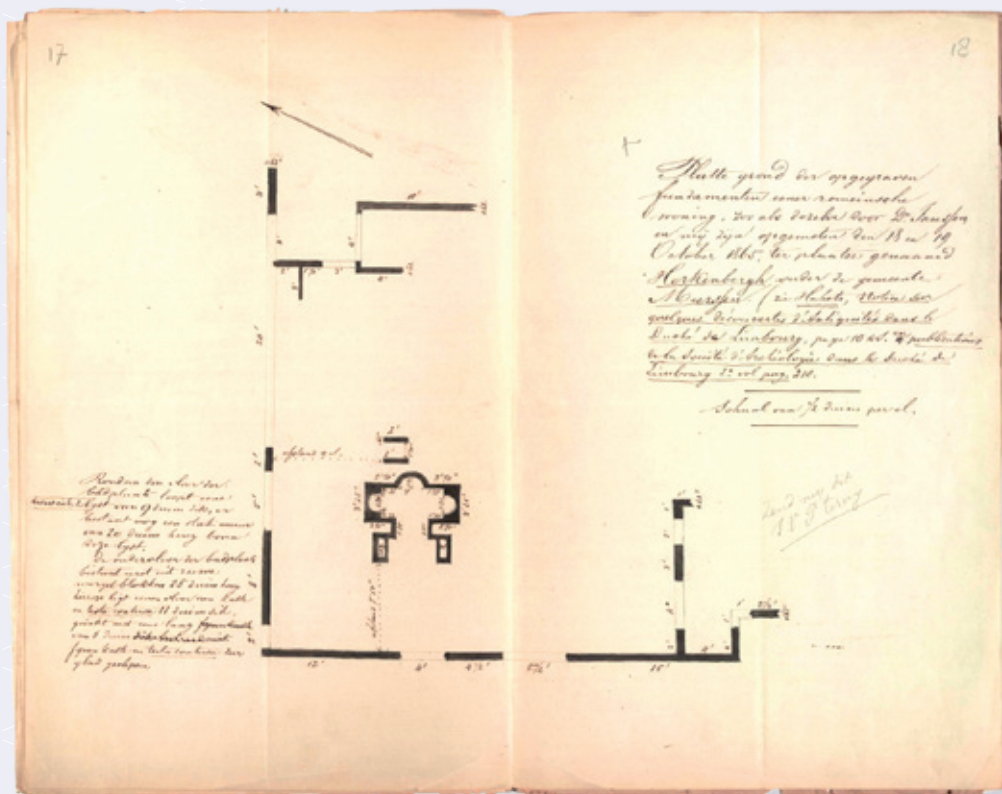
25 Later onderzoek nuanceerde dit beeld. Bij een controle in 1919/1920 bleek de omvang veel geringer te zijn. Sporen van een gracht rond het veronderstelde castellum ontbraken en een stuk teruggevonden fundering werd nu geïnterpreteerd als een restant van een wachttore. De bebouwing in de buurt werd als veel kleinschaliger opgevat. Zie: W. Goossens, 'De onderzoekingen te Melenborg in de gemeente Haelen (L.)', in: *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 1 (1920) 27-33.

26 Ook later in 1864 zou Janssen er graven (Janssen 1865). Het gebied in en rond Ravensbosch is rijk aan Romeinse resten. In het begin van de twintigste eeuw zouden Holwerda (Goossens, Holwerda & Krom 1908) en Remouchamps (Remouchamps 1925) in de sporen van hun voorganger treden en opgravingen verrichten. Daarvoor - in 1865, 1870 en 1878 - had ook Habets er een onderzoek ingesteld (Remouchamps 1925, 41).

Afb. 5 Guillon was in het bezit van een minuutplan van het terrein de Melenberg in Haalen. Daarop zijn de perceelnummers aangegeven en in dun potlood allerlei archeologische aantekeningen. Gemeentearchief Roermond, toegangsnummer 6002, inv.nr. 6.

Afb. 6 De muurresten van het onderzoek in Meerssen van de villa bij de Onderste Herkenberg werden door een landmeter vastgelegd. Gemeentearchief Roermond, toegangsnummer 6002, inv.nr. 6.

In zijn verslag vermeldde hij kort zijn waarnemingen over de onderaardse gangen van Meerssen en de oude schans van Houthem. Hij hoopte dat de minister hem in de toekomst financiële middelen zou verschaffen zodat hij deze zaken verder zou kunnen onderzoeken.

Ander veldonderzoek

Na 1850 had Janssen nauwelijks meer belangstelling voor Limburg. Anderen hadden dat des te meer. Midden-Limburg bleef het terrein van Charles Guillon, die zijn verzameling almaar uitbreidde maar zelf nauwelijks meer onderzoek in het veld deed. Dat lag anders met Jos Habets (1829-1893), een jonge priester met belangstelling voor oudheidkunde.

Joannes Josephus (Jos) Habets was in 1829 in het Zuid-Limburgse dorp Oirsbeek geboren en volgde een priesteropleiding in Rolduc en in Roermond. Hij had al vroeg interesse voor oudheidkunde, want al in 1853 bezocht hij een in Horn ontdekt Romeins graf.²⁷ Als seminarist in Roermond zal Habets zeer waarschijnlijk ook kennis hebben gemaakt met Guillon en zijn verzameling. Contacten met Guillon zullen er ook zijn geweest in de tijd dat Habets kapelaan was in het Midden-Limburgse Hunsel, van 1856 tot en met 1859. In dat laatste jaar keerde Habets terug naar Zuid-Limburg om het priesterambt te vervullen in achtereenvolgens Bunde, Berg en Terblijt en Oud-Vroenhoven. In 1881 werd hij benoemd tot rijksarchivaris.

Habets deed ook zelf veldonderzoek. In 1864 heeft hij waarschijnlijk het handwerk geleerd van Henri Schuermans en Camille baron de Borman toen zij samen opgravingen uitvoerden bij het Rondendbosch, in de nabijheid van Houthem, op het terrein waar Janssen

iets meer dan tien jaar daarvoor had gegraven. In 1865 groef Habets voor het eerst zelf in een Romeinse villa bij Meerssen-Onderste Herkenberg.²⁸ Hij legde er funderingen bloot van gebouwen, waaronder een badhuis. Janssen bracht er een bezoek aan, vergezeld van Charles Guillon. Na afloop vroeg Janssen aan Guillon of hij wilde zorgen voor een nauwkeurige opmeting van de bouwresten. Op 18 en 19 oktober 1865 legde een landmeter de ligging van de funderingen vast (afb. 6).²⁹

Kort daarop verliet Janssen het RMO en zou hij geen waarnemingen in Limburg meer verrichten.

Enkele opmerkingen bij de rapporten

Nu volgen de transcripties van de rapporten van Janssen voor zover ze betrekking hebben op zijn activiteiten in Limburg. De teksten zijn nooit eerder integraal gepubliceerd. De oude spelling is gevolgd en storende spelfouten zijn stilzwijgend gecorrigeerd. Eventuele opmerkingen van de hand van de transcribent zijn tussen rechte haken toegevoegd. Janssen maakte gebruik van voetnoten per pagina. Deze zijn als doorlopende tekstnoten in de transcriptie verwerkt, maar zijn te onderscheiden van de informatieve voetnoten met aanvullende informatie over personen, vondsten of vindplaatsen.

Janssen noemde zijn verslag van 24 oktober 1848 zijn eerste rapport, maar een maand eerder stuurde hij al een rapport naar de minister van Binnenlandse Zaken over de opgravingen van de Romeinse brug bij Broeksittard. Om verwarring met de genummerde rapporten van Janssen te voorkomen is het feitelijke eerste rapport hier pre-rapport genoemd.

27 Venner, 'De historische belangstelling van Charles Guillon' 154.

28 Zie ook Janssen, 'Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland.

29 Deze kaart bestaat in tweevoud. Een exemplaar zit in het handschrift Guillon, in het gemeentearchief Roermond. Het andere in het archief van Janssen in de universiteitsbibliotheek van Leiden.

Rapporten Janssen over archeologisch onderzoek 1848-1850

Pre-rapport 6 september 1848³⁰

Dit rapport werd naar de minister van Binnenlandse Zaken gezonden, maar in Den Haag vond men het zo belangrijk dat het integraal werd overgenomen in de *Staatscourant*. De Nederlanders konden het volgende lezen:

Leyden, den 6den September 1848

Onder de belangrijke overblijfselen der vaderlandsche oudheid in het Hertogdom Limburg, is er een, waarover ik aan Uwe Excellentie spoedig meen berigt te moeten geven, omdat het zeer belangrijk en de ontdekking daarvan nieuw is, en er welligt onjuiste mededeelingen over verspreid en ter kennis van Uwe Excellentie gebracht konden worden. Ook staat het in een naauw en ophelderend verband met de beroemde Drentsche veenbruggen, wier Romeinsche afkomst onlangs met³¹ nieuwe bewijzen door mij werd in het licht gesteld, in het werkje: *Drentsche oudheden*, bl. 66 - 104.

In de maand Augustus jl. in Limburg zijnde, met het oogmerk om de overblijfselen der oudheid op te nemen, vernam ik te Roermond van mijnen oudheidkundige vriend Ch. Guillon, notaris en secretaris van de kamer van koophandel aldaar, dat voor eenigen tijd te Sittard, onder de aarde, overblijfselen eener oude houten brug ontdekt waren. De gedachte, dat die brug met de Drentsche veenbruggen overeenkomst hebben, en tot opheldering daarvan bijdragen kon, noopte mij om onverwijld een plaatselijk onderzoek te gaan bewerkstelligen. Vergezeld en bijgestaan door voormelden oudheidkundige heb ik mij door opgravingen in het broek van Broeksittard, gedurende twee dagen, overtuigd van de waarheid van het ontvangen berigt en tevens van het grootte belang der daar te vinden houten brug. Het broek waarin wij de brug terugvonden, is eigendom der gemeente Broeksittard en scheidt deze gemeente van het Pruissische dorp Tudder; het is laag, moerassig en veenachtig, en wordt in de lengte doorsneden van een beekje, Roodebeek genaamd; het is echter begroeid met gras en gedeeltelijk ook beplant met boomen, en dient den inwoners van Broeksittard tot gemeenschappelijke weide, hoewel de ligging zoo laag is, dat het bij nat weder en verhoogden waterstand eer op een waterplas dan eene weide gelijkt; zelfs bij tamelijk droog weder, gelijk ik gedurende de opgravingen ondervond, kan het niet geheel droogvoets gepasseerd worden. Arbeidslieden van Broeksittard wezen mij de plaats aan, waar voor eenigen tijd, toevallig, bij het boomplanten de overblijfsels van de brug zou ontdekt hebben. Die plaats was eene der laagste van het broek zijnde, doch dit had daar juist ook de minste breedte tot overgang, zijnde de breedte 635 ellen, bij aftreding gemeten. Door een genoegzaam aantal werklieden geholpen, gelukte het weldra de sporen der brug terug te vinden. Wij lieten het ontdekte gedeelte ter lengte van 3,5 el ontblooten, en van de p. m. 0,2 el daarboven zittende aarde zuiveren, zoo veel zulks bij den moerassigen toestand van den bodem ende broosheid van het hout der brug mogelijk was. Hieruit bleek, dat zij eene rigting had, dwars over het broek, N. W. ten N. en Z. O. ten Z.; dat hare breedte was 3,3 el, en dat zij bestond, deels uit eiken planken van 15 tot 20 duimen breedte, deels uit gekloofde eikenboompjes van 6 tot 8 duimen en, geschraagd door twee eikenhouten onderleggers of dunne balken.

³⁰ *Staatscourant*, nr. 223, 20 september 1848.

³¹ Janssen, *Drentsche Oudheden*.

Tusschen de planken en boompjes waren op ongeregelde afstanden van 1,75 tot 3 ellen, platte eiken pinnen van 0,75 el gemiddelde lengte, of ook wel toegespitste dunne boompjes, doorgeslagen, om het verschuiven der planken en der andere belegstukken der brug tegen te gaan, en zòò aan de brug meer vastheid te geven. Op sommige plaatsen lagen de planken twee en driedubbel op elkander, hetzij, omdat het daar bijzonder moerassig was, hetzij dat dit van eene latere opstelling der brug getuigde. Onder de planken bevond zich eenig, somwijlen ook ruwe stukken behakt hout, om aan de oppervlakte der brug eene horizontale en tevens vastere ligging te geven. Al het hout droeg de kenmerken van slechts met eene bijl behakt of gezaagd te zijn, terwijl geene spijkers daarbij gebruikt waren ondertusschen was de bewerking *fi ks*, en toonde beleid en overleg. Dat bleek ook vooral hieruit, dat langs beide zijden der brug eikenhouten kribwerk gevonden werd, door berkenhouten paaltjes in den grond bevestigd, en dat aan de Z.O. zijde, waar, bij hoogen waterstand, dezen het meest aan de gevaren van den vloed, moest blootgesteld zijnde kribwerk het breedste was; dààr vonden wij eerst kribwerk, 2 ellen breed, en geschraagd door eenen uit twee planken zaamgesteld en daarnaast een plank, 4,85 el lang en 0,4-5 el breed, eindigend in eenig kribwerk; zoodat het geheele bijwerk aan deze zijde der brug de breedte van 4 ellen had. Ofschoon dit kribwerk hoofdzakelijk scheen gediend te hebben om aan de hoofd brug de vereischte vastheid te geven, kon het ook aan voetgangers, bij zware transporten een veilig pad verstrekt hebben. Het hout tot de brug een het kribwerk gebezigd, werd, gedroogd zijnde, zoo hard dat het als volkomen gaaf kon worden aangemerkt; het eikenhout vertoonde zich donkerzwart. De bodem onder de brug was te derrieachtig en nat, dat hij nader onderzocht kon worden: hieraan was ook het spoedig opborrelende water hinderlijk. Ik liet in de rigting der brug op afstanden van 50 ellen verdere nasporingen doen, en vond op verscheidene plaatsen hare sporen terug; zoodat men hare lengte voor zoover zij reeds ontdekt is, op 250 ellen beramen kan. Daar het broek aan het Z. O. ten Z. einde der brug hooger en kleiachtiger is dan aan het tegenovergestelde einde, heeft aan dat einde welligt geene aanmerkelijke verlenging meer plaats gehad, maar heeft eene kleine ophooging van klei en kiezelgrint tot overgang over het broek gediend.

Eene vergelijking van deze Broeksittardsche brug met de Drentsche veenbruggen, beschreven o.a. in de Staats-Courant van den 11den November en 4 December 1818, toont de treffendste overeenkomsten van beide aan, zoowel wat bouwstoffen en zamenstelling als wat breedte betreft (verg. Drentsche oudheden bl. 74.);³² eene overeenkomst zoo in het oog loopende, dat men aan beide slechts eene gelijke afkomst en gelijksoortige oudheid kan toekennen. Vruchteloos zochten wij naar voorwerpen, die eene bepaalde aanwijzing van den ouderdom der Broeksittardsche brug konden geven; op en naast haar vonden wij niets dan enkele beenderen van een paard, en volgens overlevering zou men er vroeger eenige kleine hoefijzertjes bij gevonden hebben. Intusschen is enkel op grond van de jongste onderzoekingen omtrent de Drentsche veenbruggen, reeds met groote waarschijnlijkheid aan te nemen, dat deze brug van Romeinschen oorsprong is. Om die waarschijnlijkheid nader te toetsen, en gelijk de uitkomst leerde, tot eenen hoogen graad op te voeren, strekte een ander plaatselijk onderzoek voor de opsporing van het verband tusschen deze brug en den Romeinschen weg (langs den regter Maasoever) van Teodorum (Tudder) op Cortovallio [Coriovallum] (Kortenbach, of Valkenburg). Dit onderzoek leidde tot deze resultaten. Te Tudder vonden wij op drie onderscheidene plaatsen den Romeinschen weg terug; hij lag p. m. 0,60 el onder de aarde, bestond uit kiezelgrint en had de breedte van 4,36 el tot 4,56 el. Den dikte

32 Janssen, Drentsche Oudheden.

in het midden was 0,32, en aan de einden 0,23 el, zoodat hij eene bolronde, zeer doelmatige, ligging had. Deszelfs rigting, N. W. ten N. en dus niet dezelfde als die der houten brug, maar liep toch juist op dat punt van het broek aan, waar zich oorspronkelijk de houten brug aan het hooge land van Tudder moest hebben aangesloten. Juist op dat punt vond ik ook vele Romeinsche scherven en wanneer men hierbij overweegt, dat de Romeinsche weg niet om het broek geloopt kan hebben, en dat het broek bij dit punt het smalste, dus tot overgang het geschiktste, is, zoo kan er geen redelijke twijfel bestaan, dat de ontdekte brug de verlenging is van den Romeinsche weg door het Broeksittardsche broek. Naauwelijks 5 minuten van den Tuddersche kerk, digt bij den Romeinschen weg, merkte ik eene beakkerde hoogte op van meer dan 300 vierkante ellen, bezaaid met Romeinsche scherven, en waarin wij bij eene kleine opgraving Romeinsche overblijfselen vonden, vermengd met asch en houtskool, b. v. fragmenten van tegels, pannen, potten en van schaaltes van terra sigillata; ten gevolge waarvan ik vermoede, dat die hoogte de stadsplein van het oude Teodorum geweest zij. In allen gevalle zou eene groote opgraving aldaar door eenen rijken oogst van ontdekkingen achtervolgd worden.

Na dit onderzoek aan het N. W. ten N. einde der brug, trok ik door bakens een regte lijn in de rigting Z.O., ten Z. over bet Broeksittardsche akkerland, ten einde ook aan die zijde van het broek den samenhang der brug met den Romeinschen weg op te sporen. Opgravingen echter, mij door de ingezetenen van Tudder zoo bereidwillig toegestaan, werden mij door den eigenaar dier akkers geweigerd. Intusschen vonden wij op de oppervlakte van den grond, juist in diezelfde rigting van de brug waar mijne bakens stonden, vele Romeinsche scherven, honderde ellen ver; alsmede kiezelgrint, hetwelk daar anders op de leembodem niet gevonden wordt, en hetwelk ons allemaal afkomstig scheen van den door de ploegschaar beroerden, Romeinsche weg; ook verzekerden ons sommige landlieden, dat in diezelfde rigting bij het maken van een nieuwen weg, de oude steenweg onder den grond gevonden was. Aan deze zijde dus van de houten brug, scheen de Romeinsche weg dezelfde rigting als de brug gehad te hebben en er eveneens onmiddellijk aan te hebben aangesloten; zoodat men mag vaststellen, dat de Romeinsche heirbaan dààr, waar dezen houten brug ontdekt is, het broek moet doorsneden hebben, en dat die brug zelve van Romeinsche afkomst is. Het behoeft naauwelijks herinnerd te worden, dat ten gevolge van deze op zich zelve zeldzame ontdekking, het hoogst belangrijke vraagstuk naar den oorsprong der Drentsche veenbruggen met bijna volkomen zekere gronden opgelost is. Uit dien hoofde ook, scheen mij deze ontdekking te gewigtig, dan dat ik hare mededeeling zoude durven uitstellen.

De Conservator bij het Archaeologisch Kabinet te Leyden, Dr. L. J. F. Janssen.

Eerste rapport 24 oktober 1848³³

Leijden den 24 October 1848

Ik heb de eer uwe Excellentie hiernevens toe te zenden een eerste gedeelte van mijn algemeen Rapport over de oudheidkundige onderzoekingen van plaatselijken aard, in dit jaar bewerkstelligd.

Het andere meer uitvoerige gedeelte zal eerlang volgen. Als een toevoegsel tot het Rapport d.d. 6 Sept. jl., aangaande den Romeinschen houtweg te Broeksittard, verloop ik mij eene teekening hierbij overteleggen van het voornaamste gedeelte, hetwelk daarvan door mij is opgegraven; zij maakt de ligging en samenstelling aanschouwelijk, en zou later, nevens afbeeldingen van andere in Limburg ontdekte overblijfselen kunnen uitgegeven worden.

De conservator bij het archaeologisch Kabinet te Leijden, L.J.F. Janssen

Bijlage

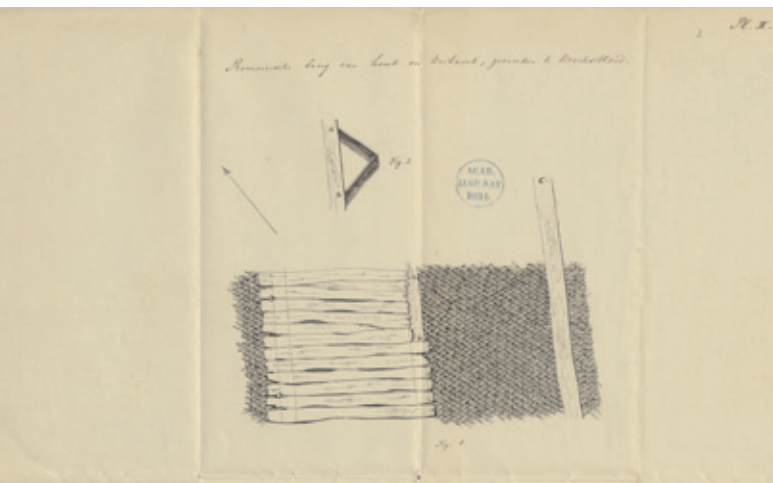
Opheldering der afbeeldingen, behorende bij de rapporten dd. 6 Sept. en 24 Oct. 1848

Pl. I

Romeinsche doods-kist te Maastricht, op zijde liggende, benevens doorsnede en plattegrondteekening. Vergel. Rapport dd. 24 Oct. fol. 9.³⁴

Pl. 2

Teekening van een gedeelte van den Romeinsche houtbrug, opgegraven te Broeksittard. Vergel. Rapport dd. 6 Sept. jl., opgenomen in de Staatscourant van den 20 Sept. jl. No. 223. Fig. 2 is een uit twee planken zamengestelde kop, gevonden onder het kribwerk bij AB. C is een plank, liggende op het kribwerk (afb. 7).

Afb. 7 Tekening van het blootgelegde gedeelte van de “veenbrug” over de Rode beek bij Broeksittard. Boven de planken van het zogenaamde kribwerk, onder de liggende planken en takkenbossen van de Romeinse weg. Universiteitsbibliotheek, Leiden, inv.nr. BPL-944.

³³ Archief RMO, brievenarchief, verzonden brieven, 24.10.1848 (Minister van Binnenlandse Zaken).

³⁴ Deze tekening is niet bewaard gebleven.

Rapport van Dr. L.J.F. Janssen, aangaande oudheidkundige onderzoekingen van plaatselijken aard, in het jaar 1848 bewerkstelligd

Terwijl ik de eer zal hebben Uwe Excellentie verslag te geven van de oudheidkundige onderzoekingen van plaatselijke aard, in dit jaar door mij voortgezet, mag ik wel vooraf een drangredenen herinneren, daar mij voor die onderzoekingen aangevoerd in uwe missive aan Zijne Excellentie den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 24 Februarij jl.; opdat te gereden blijke, in hoever de uitkomsten aan de bedoelingen beantwoord hebben. Ik meende namelijk, dit jaar vooral het oog te moeten vestigen op het aanbelang van het plaatselijk onderzoek in het hertogdom Limburg, en zulke voornamelijk naar aanleiding van herhaalde klagten, die over een slechte bewaring van oude gedenkstukken, aldaar, door den heer Alex. Schaepkens, uit Maastricht, aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken waren kenbaar gemaakt, en waarover ik nog laatstelijk de eer had te rapporteren bij een missive aan Zijne Excellentie voornoemd, dd. 8 October 1847. Om met juistheid te oordelen over het al dan niet gegronde van zulke klagten, scheen niets geschikter, dan het onderzoek van een deskundige, die door zijne betrekking, door zijne eenigszins meer omvattende oudheidstudiën, en door verwijderde woonplaats, als meest onpartijdig kan worden aangemerkt. Ik heb daarom getracht, het onderzoek voor de gegrondheid dier klagten het eerst te bewerkstelligen, om daarover in de eerste plaats te kunnen berigten; met het bericht daarover zal ik intusschen vereenigen, de uitkomsten van oudheidkundige opgravingen en andere onderzoekingen, eerst in Limburg, en daarna in andere gewesten onzes vaderlands.

Daar de klagten van den hr. Schaepkens, aangaande de slechte bewaring van oudheden in Limburg, wel uitgesproken, maar niet door bewijzen gestaafd waren, niettegenstaande daartoe van ter zijde eene uitnodiging gedaan was, had men grond om te vermoeden, dat hij daarvan weerhouden mogt zijn door zekere vrees, om openlijk optetreden als beschuldiger van plaatselijke besturen, aan welk het toezigt voor zulke monumenten opgedragen is. Dit was de reden, waarom ik bij mijne aankomst te Maastricht het eerst de heer trachtte op te zoeken, met het oogmerk om mondeling van hem de speciale grieven te vernemen. Dan hierin werd ik te leur gesteld daar het bericht zijner huisgenoten, dat hij zich op de tentoonstelling te Brussel bevond, en van daar eerst na den afloop der Zomervacantie terugverwacht werd. Daar ik ZE. niet kon nareizen, vervoegde ik mij nu bij de hoge autoriteiten in die stad, alsmede bij enkele welonderrigte particulieren, en nam tevens sommige oude kunstoverblijfselen in oogenschouwing, ten einde aangaande de algemeen uitgesproken grieven van den hr. Schaepkens, inlichtingen te erlangen. Zijne Excellentie de heer Gouverneur van Limburg vernam met blijkbare belangstelling, dat van Regeringswege de oude monumenten van het hertogdom door mij zouden opgenomen worden, en deelde mij met veel heuschheid mede, hetgeen hij meende dat mij niet bekend magt zijn. Ik had gelegenheid mij toen ook met Zijne Excellentie te onderhouden, over bekend geworden klagten, wegens slechte zorg voor de bewaring der oude Limburgsche monumenten. Zijne Excellentie merkte zeer teregt op, dat klagten, die niet door bepaalde bewijzen gemotiveerd waren, niet als klagten konden worden aangemerkt; dat het bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk was, om van wege het burgerlijk bestuur altoos te verhoeden, dat niet sommige oude gedenkstukken geschonden werden of zelfs te loor gingen; dat ook het burgerlijk bestuur, vooral in dorpen, zelden op de hoogte is om over zulke gedenkteekenen te oordelen; dat ontdekkingen van particulieren dikwerf niet eens tot dezelfs kennis komen, en dat men van de zijde des burgelijken bestuurs niet zelden in moeilijkheden komt met corporatiën, die het regt van onvoorwaardelijke beschikking over oude gedenkstukken voorgeven, en trachten te handhaven, en vaak reeds daarover beschikt hebben, eer het burgerlijk

bestuur in staat geweest is het te verhinderen. Hierop kwam in het kort het onderhoud neder, hetwelk ik met den heer Gouverneur van Limburg aangaande de bewaring van oude gedenkteekenen in het hertogdom houden mogt; een onderhoud intusschen, hetwelk mij de overtuiging gaf, dat Zijne Excellentie het aan geene beschikbare middelen zou laten ontbreken, om de verminking of vernieling van zulke oude gedenkstukken tegentegaan, en om zoo veel mogelijk de daaromtrent bestaande besluiten te handhaven.

Nadat ik de Romeinsche voorwerpen die in het jaar 1840 en later te Maastricht gevonden en op het raadhuis aldaar gedeponereerd waren (1)³⁵, onderzocht, en bevonden had, dat deze nog in papier gerold en voor zoo ver niet voor het publiek ten toon gesteld waren, heb ik den hr. Burgemeester Nierstrasz over het wenschenwaardige dier oorspronkelijke tentoonstelling onderhouden, overtuigd zijnde, dat de stedelijke fondsen het ruim toelieten een' behoorlijken lessenaar daartoe te doen vervaardigen, waartoe Z.E. Achtbare zich dan ook bereid verklaarde. Tot eene verdere opgraving, van stadswege, van de Romeinsche constructiën, in 1840 gevonden in de Stokstraat, en die zich blijkbaar uitstrekten onder eene steeg die aan de stad toebehoorde, kon ZEA. zich nog niet verbinden, voorgevende het gevaar aan zulk een werk verbonden, wegens de mogelijkheid van het instorten van huizen. Inmiddels hield hij mijn voorstel in overweging, en het zal waarschijnlijk verwezenlijkt worden, wanneer het afbreken der 67 huizen in de Stokstraat (die thans wegens het nieuwe kanaal van Maastricht op Luik moeten worden weggeruimd) zal hebben geleerd, dat sommige dier huizen ook op Romeinsche grondslagen gebouwd zijn, grondslagen, die in verband zullen gestaan hebben met de in 1840 opgegraven constructiën. Alsdan zal men ook met meer juistheid dan nu, aanwijzen kunnen, welke de rigting en bepaalde bestemming der in 1840 gevonden Romeinsche constructiën geweest zijn en, met minder kosten en moeite eene opgraving voortzetten; iets, waartoe Z.E. Achtbare niet ongenegen scheen te zijn.

Het is bekend, dat voormeld kanaal voor Belgische rekening gegraven wordt, onder toezigt, voor zoo ver het Maastrichtse gedeelte aanbetreft, van den Nederlandsche hoofdingenieur Conrad.³⁶

Daar mij nu door eenige particulieren berigt was, dat de Belgische Regering zich de uitlevering had voorbehouden van de oudheidkundige overblijfselen, die de fundamenten der afbreken huizen mogten aan het licht brengen, zoo verzocht ik daaromtrent eenige opheldering van Zijne Excellentie den hr. Gouverneur voornoemd.

Deze gaf mij gelegenheid om op het gouvernementhuis de voorwaarden intezien, waarop de koop der afgebroken 67 huizen met de onderscheiden eigenaren gesloten was, en daaruit bleek mij alleen, dat enkele eigenaren der huizen zich hadden voorbehouden, de geldspeciën, die bij het afbreken der huizen mogten gevonden worden; alsmede, dat de kerk van St. Pieter zich had gereserveerd "de beenderen en verdere oud- en bijzonderheden" die ontdekt mogten worden; geenszins dat de Belgische Regering op eenige oudheden zou hebben aanspraak gemaakt. De hr. hoofdingenieur Conrad verzekerde mij, dat al wat er aan oudheidkundige voorwerpen mogen opgegraven worden, door hem aan het Departement van Binnenlandsche Zaken zou worden opgezonden.

Reeds vond ik bij hem, twee fraaie Romeinsche urnen van glas, alsmede eene schotel, een kommetje enz., van roode aarde, hetwelk 100 ellen van de kapel van St. Pieter, ter diepte van 1.5 onder de aarde gevonden was. Ik verzocht ZEG. deze voorwerpen, benevens eenige

35 Noot Janssen: Zij zijn beschreven door Dr. C. Leemans in het werkje *Romeinsche Oudheden te Maastricht*, met ill. Leyden, 1843.

36 J.W. Conrad (1795-1853).

middeleeuwsche en latere, en de horen van een bos urus,³⁷ mede door werklieden van den waterstaat gevonden, bij voorraad reeds aan voormeld Departement overtemaken; hetwelk hij toezeide. Daar het bij zulke ontdekkingen gewigtig is, spoedig de juiste plaatsen te weten, waar het gevonden wordt, heb ik ZEG tevens verzocht, om mij eene copij overtemaken van dat gedeelte den kaart van het nieuw te graven kanaal, hetwelk de af te breken huizen in de Stokstraat bevat opdat men zich bij eventuele ontdekkingen van oudheden aldaar, terstond zou kunnen oriënteren, en de betrekking daarvan opsporen tot de vroeger ontdekte constructiën.

Deze copij zie ik van ZEG. dagelijks tegemoet.

Over de middeleeuwsche doodkisten bij de kapel van St. Pieter opgegraven, en waarvan er nog velen bewaard worden bij het bestuur van den waterstaat te Maastricht, zou, volgens eene aankondiging, die ter tijd in de dagbladen gelezen werd, door voormelden heer Schaepkens eene memorie in het licht gegeven worden. Dit bericht was oorzaak, dat niet terstond na de ontdekking, door mij daarover eene opheldering werd in het licht gegeven, waartoe ik bijzondere aanleiding had, door de ontdekking van soortgelijken doodkisten bij Wijk bij Duurstede, van welke ik de eer had bij missive van den 23 Maart 1844 aan Zijne Excellentie den toenmalige Minister van Binnenlandsche Zaken te rapporteren, onder toezending van de schetsteekening van dier kisten en van vier door mij ontdekte menschengeraamten.³⁸ Daar ik nu te Maastricht vernam, dat de hr. Schaepkens zijn plan niet ten uitvoer zou brengen, heb ik mij voorgenomen, om, wanneer andere werkzaamheden mij zulke veroorlooven zullen, in vereeniging met den hr. Ch. Guillon van Roermond, over die Maastrichtse doodkisten eene ophelderende memorie te schrijven, en heb daartoe den hr. Hoofdingenieur Conrad verzocht, om mij een afschrift te doen geworden van het situatie-plan der door zijne werklieden gevonden kisten, waarvan door hem mededeling zou worden gedaan aan het Departement van Binnenlandsche Zaken. Wanneer ik dit zal hebben ontvangen, zal ik mij veroorlooven, om Uwe Excellentie te verzoeken, ten behoeve van die memorie gebruik te mogen maken van mijn ingezonden Rapport van den 23 Maart 1844.

Onder de oudheden van vóór-christelijke tijd, te Maastricht aanwezig, doch onvermeld gelaten door diegenen die over Maastrichtse oudheden geschreven hebben, behooren eenige voorwerpen, die in de verzameling der Société des amis des arts et des Sciences bewaard worden. Deze zijn: twee Romeinsche lampen, een reukflesje, eene bronzen mantelhaak (fi bula), twee beenen haarnaalden, en eene (niet-Romeinsche) wig van vuursteen, de laatste geschonken en afkomstig van bebouwd land bij den St. Pietersberg; voorts, eene doodkist van rooden zandsteen, vierkant van vorm en Romeinsch van oorsprong, naar mij toeschijnt. Deze is gevonden te Schinveld en merkwaardig, wegens vier ronde, misvormde bogen, van binnen in de wanden uitgehouwen, denkelijk in navolging van de nissen der colombaria, waarin men de urnen pleegde bijtezetten, die de beenderen en asch der afgestorvenen bevattenden; zie de afbeelding hiernevens P. I.³⁹

De plaats waar deze kist gevonden was, wist men niet te zeggen, doch zou er op mijn verzoek onderzoek naar doen.

37 Oerrund.

38 In het brievenregister wordt geen verzonden brief van 23 maart 1844 genoemd. Waarschijnlijk verwijst het naar het artikel dat Janssen schreef over zijn opgravingen in Wijk bij Duurstede in 1842 (Janssen 1842) en waarnemingen door hem in de jaren daarna. De kist en de doden werden later in 1859 gepubliceerd (Janssen 1859, Plaat II).

39 Tekening niet bewaard gebleven.

Afb. 8 Tekening van een Romeins altaar uit het manuscript van Janssen. Het zou gevonden zijn in een krocht van de Onze Lieve Vrouwekerk in Maastricht. Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, inv.nr. KvZ 8.

Een ander, tot ons nu [?] mede onbekend gebleven, en zeer vermoedelijk Romeinsch monument, vond ik in de krogt der kerk onze lieve vrouwe, eene krogt, die naar den vorm der kolommen te oordelen uit de XIe eeuw dagteekent. Het was een grauwe zandsteen, langwerpige vierkant van gedaante en zeer goed, in den vorm van een ontaar, gehouwen, hebbende de hoogte van p.m. ééne el. Er was echter geene spoor van opschrift op te ontdekken, en het kwam mij voor, dat er nimmer een opschrift op geweest was, en ons denklijk als koopwaar is overgebracht, om later van een opschrift voorzien te worden, wanneer iemand een ontaar of grafsteen noodig had; hiervan zijn meer voorbeelden uit den Romeinschen tijd overig; wij zullen er beneden nog een te vermelden hebben. De vorm van vermeld ontaar was deze (afb 8):

Het lag in eene verlaten hoek, tegen den muur, doch verdiende eene betere plaats, waar het voor verlies of verminking beveiligd was. Dit brengt mij op twee aanmerkelijke voorbeelden van onachtzaamheid, waaraan men zich te Maastricht nopens oude kunstvoorbrengselen schuldig gemaakt heeft en die te zeer vermeld mogen worden, omdat het de voornaamste voorbeelden van zulke onachtzaamheid zijn, die ik in geheel Limburg vernomen heb, en ons vermoedelijk een hoofdzakelijk deel zullen hebben uitgemaakt van de door den hr. Schaepkens bedoelde, doch niet aangevoerde, grieven.

In de evengenaamde Lieve Vrouwe-kerk, bevond zich sedert onheugelijke tijden een gouden kistje, kunstig gedreven en voor religiën of andere gewijde voorwerpen gediend hebbende. Dit kistje werd voor eenige tijd, door het bestuur der kerk, aan een Engelsman verkocht, voor den som van fr. 15000,-, deze verkocht het verder weder,⁴⁰ voor meer dan het dubbele van dien prijs, en laatstelijk is het in Rusland verkocht voor de aanzienlijke som van fr. 100000,-. Dit bericht heb ik van voormelden hr. Guillon ontvangen, die het van de heer Michiels, raadsheer te Maastricht, vernomen had. Men kan er uit afmeten, hoe kostbaar dat kunstgewrocht moet geweest zijn, en hoezeer het kerkelijk bestuur zich benadeeld heeft, door zulk een kunstwerk te verkopen, zonder vooraf advies van een deskundige te hebben ingeroepen. Of zulk eene handelswijze niet in strijd geweest zij met het Koninklijk Besluit van den 16 Aug. 1824, hetwelk o.a. inhoudt "om zich zonder de Koninkl. toestemming of de toestemming der openbare magten – geene beschikking te veroorloven met opgerigt tot in de kerken geplaatste voorwerpen van Kunst – voor zoo ver zij niet

40 In de kantlijn staat met een blauw potlood, in het handschrift van Holwerda jr. geschreven: dit is onjuist.

behooren aan bijzondere genootschappen enz.”, durf ik niet bepalen maar op grond van het gebeurde was het misschien raadzaam, dat er van Regeringswege eene bepaling kan worden vastgesteld, waarbij het aan geen kerkelijk bestuur of kerkelijke administratie geoorloofd ware, om roerende goederen (en dus ook zulke die tot het gebied der kunst en geschiedenis behooren) zonder voorafgaande autorisatie van de Provinciale Staten te verkoopen of daarover op een andere wijze te beschikken, eene bepaling, die mijns inziens niet anders zoude zijn dan eene consequente uitbreiding van een bestaand besluit aangaande onroerende goederen van kerkelijke aard. Daar eene dergelijke bepaling zouden dan ook de oude, vaak zeldzame en gewichtige, perkementen en andere handschriften, in kerken berustende, tegen ligtvaardig, en voor de gemeente zelve soms hoogst langtnadelig, verlies, gewaarborgd worden.

Eene tweede onachtzaamheid, ofschoon minder geldelijk nadelig, is, dat hetzelfde bestuur der Lieve-Vrouwe-Kerk voor eenige jaren heeft goed gevonden, om de fraai Romanische kolommen van het koor, (die naar ik meen van zandsteen en overblijfselen uit de XIe eeuw zijn) wier fraai beeldwerk net minder boeit dan dat van de poort der St. Servaaskerk, te laten beschilderen, op de wijze van roodbont marmer! Soortgelijke verminkingen zullen wel bezwaarlijk kunnen verhinderd worden, wanneer bij kerkelijke besturen of administratiën volslagen gebrek aan smaak of kunstzin heerscht; maar het ware te wenschen dat in collegies van dien aard ten minste altoos één lid was, het welk eenige kennis van of achting voor oude kunst had, om, ingeval er gevaar bestond dat kunstoverblijfselen overgevervd of anderszins geschonden wierden, daarvan terstond aan de bevoegde autoriteit, kennis te geven, ten einde het gevaar te voorkomen.

Hiertoe zoude misschien een dispositie van Hunne Excellentien de Ministers van Eeredienst van gunstigen invloed kunnen zijn. Hoe dit zijn moge, ik achtte mij verplicht, de aangeduide middelen, tot toekomstige verhouding van soortgelijke mistastingen, aan de overweging van Uwe Excellentie eerbiedig voortestellen.

Te Maastricht bevinden zich ook nog eene belangrijke verzameling van oudheden, toebehoorende aan den heer W. baron de Crassier-Gadiot,⁴¹ tot welker overneming voor het Rijk, ter tijd, onder de regering van Z.H. Koning Willem I, vruchteloos pogingen werden aangewend. Eene korte opgaaf daarvan vindt men in de Annales de l'Acad. d'Archeolog. de Belgique 1846 T. III liv. 4 p. 379-380; de antieke gegraveerde steenen dier verzameling zijn beschreven en afgebeeld in eene Latijnsche Descriptie van dat Museum, die in 1740 te Leuven in 4° is uitgekomen. De bezigtiging dier verzameling heb ik uit hoofde van belangrijker werkzaamheden moeten achterwege laten, evenzeer als het naauwkeurig onderzoek van alle middeleeuwsche gebouwen, en ik kon daartoe te nu besluiten, derwijl ik van de noodzakelijkheid overtuigd was, om in het belang der oudheden nogmaals in Limburg terug te komen, en dan gelegenheid hoopte te hebben die gedenkstukken vereischte oplettenheid na te gaan en te beoordelen.

Tot die belangrijker werkzaamheden achtte ik toen te behoorden, een oudheidkundige uitstap naar het nabijgelegen Tongeren. De reden was deze: te Maastricht had ik vruchteloos de beroemden Romeinsche mijl- of lengenpaal teruggezocht, die in 1817 bij Tongeren gevonden, in 1843 nog bij de Société des amis des sciences etc. (1)⁴² bewaard was, en door onderscheidene geleerden, met name door de heren Cudel, Hennequin, De Reiffenberg en Ronlez uitgegaan en

41 Vermoedelijk gaat het om Guilielmus Matthias Franciscus Xaverius Theodorus baron de Crassier (1786-1862).

42 Noot Janssen: Toen daar nog gezien door den hr. Leemans, Rom. Oudh. te Maastricht bl. 72.

Afb. 9 Het bronzen Priapusbeeldje waarvoor Janssen naar Tongeren afreisde. Vermoedelijk is het een afbeelding van een pygmeë en maakte het onderdeel uit van een inktkokertje of parfumllesje. Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, inv.nr. 19.4.

opgehelderd is.⁴³ De *Société des amis etc.*, te Maastricht had tot mijn leedwezen dit gedenkstuk onlangs aan de stad Tongeren ten geschenke gegeven en derwaarts opgezonden. Mijn verlangen om het gedenkstuk te zien, was geenszins gegrond op de onbekendheid of onzekerheid der lezingen; maar op twijfel aan dezelfde echtheid, die bij mij reeds lang bestaan had, en ontstaan was uit het palaeographisch karakter der lettervormen, volgens de jongste, en naar het scheen beste, afbeelding daarvan, door den hr. Ronlez bezorgd. De ongelijkmatigheid der schrijfwijze van de letters A, F, M, en T, in een en hetzelfde opschrift, had voornamelijk dien twijfel doen oprijzen; en ik meende deze onzekerheid, bij een zoo belangrijk gedenkstuk als dit, uit den weg te moeten ruimen; iets, waartoe ik mij alleen door antoptisch onderzoek van den oorspronkelijken steen in staat gevoelde.

Bij deze beweegredenen tot een uitstap naar Tongeren kwam eene andere, te weten: het belang van een plaatselijk onderzoek naar de juistheid van de opgegraven en zeer zeldzaam bronzen Priapusbeeldje van het Leidsche Museum, verdacht van onechtheid, doch volgens voorgeven in het jaar 1819 bij Tongeren opgegraven (afb. 9).⁴⁴

43 Noot Janssen: C.V. Hennequin, dissert de origine et natura principatus urbis Traj. ad Mosan. Medio acoo; Lovan 1829; De Reiffenberg, nouvelles archives des Pays-Bas, n. 3 Novembre 1829, Cudel, sur une pierre militaire trouvé près de Tongres en 1817, in Bulletin des Acad. de Bruxelles 1836 p. 370; Ronlez, observations et recherches palaeographiques sur l'inscription itinéraire de Tongres, in de Bulletin des Acad. Royale de Bruxelles T. IV 1837 n.1 et n.3.

44 Noot Janssen: Het beeldje is van binnen hol, en heeft vermoedelijk als trechter of doorloop moeten dienen, voor olie in eene lamp of dergelijke.

Vergezeld van den meergenoemden heer Guillon, begaf ik mij tegen de middag van den 30 Aug. op reis naar Tongeren, omdat er niettegenstaande alle aangewende moeite des morgens geen rijtuig te Maastricht te krijgen was; tengevolge waarvan ons ten Tongeren slechts weinig uren, vóór het invallen van de avond, beschikbaar waren. Terstond na aankomst te Tongeren begaven we ons naar het stadhuis, herwaarts de gezochte gedenksteen van Maastricht toegezonden was. De teleurstelling was echter groot, toen ons de heer Vriendts, secretaris der stad, te kennen gaf, dat de bedoelde steen voor eenige dagen naar Brussel naar het Museum was opgezonden!

Het was in der daad te wenschen, dat van zulke verplaatsingen van monumenten in eenig dagblad berigt gegeven werd, opdat de wetenschappelijke reizigers gewaarschuwd bleven tegen vergeefschen moeite en zeer onaangename teleurstellingen! Gelukkig dat evenwel de reis naar Tongeren niet vergeefs was, maar door andere ontdekkingen rijkelijk vergoed werd. Ik vroeg den hr. Stads-secretaris, of er dan niet op het stadhuis nog andere Romeinsche voorwerpen bewaard werden, die in de omtrek van Tongeren gevonden waren?

Hij gaf een ontkennend antwoord, doch toen hij bespeurde [dat wij] ook in het geringschijnende belangstelling toonden, voegde hij ons toe, dat er nog eenige onbeduidende voorwerpen voorhanden waren, die nu met de meeste bereidwilligheid werden bijeengebracht. Deze waren geenszins onbelangrijk. Het voornaamste bestond in: twee fleschvormige kruikjes van lichtgroen glas, één met zeer sierlijke oortjes en een vorm als b.v. in de Thesaurus Brandenb. T. III p. 465 (n. 4 en 5 van boven); een vingerring van zwart glas met eene belangrijke versiering, en een schotelkje van terra-sigillata, voorzien, in het midden, van de stempel DACOMA, een tot nog toe onbekende fabrikanten-naam, terwijl buiten om het voetje was ingekrast: CRIISCIINSF d.i. Cresens fecit. Deze laatste naam is die des bezitters of gebruikers van het schotelkje, ofschoon er ook een potterfabrikant van dienzelfden naam bekend is, gelijk beneden blijken zal. Onder het bezigtigen hiervan, vernamen wij nog van den secretaris, dat er ook nog eene brok van een Romeinschen steen, met een afgebroken opschrift voorzien, in de kelder aanwezig was. Wij drongen er op aan, dat ons dit stuk nog mogt verstouwd worden; ten gevolge waarvan eenige ondergeschikte amtenaren zich aan het zoeken begaven, die wél eenige steenen, waaronder Romeinsche tegels, uit den kelder bragten, maar niet den bedoelden steen. Daar de tijd intusschen verliep, en ik vóór den avond nog de oude Romeinsch geoordeelde, muren, buiten de poort van St. Trou, verlangde te bezigtigen, verzocht ik den hr. Secretaris, mij daar een bode te willen nazenden, wanneer bedoelde steen mogt zijn teruggevonden. Dit werd ons beloofd, en nu begaven wij ons naar den Tongeren'schen numismaat Perreau,⁴⁵ om zoo mogelijk in gezelschap van dezen, de oude muuroverblijfselen op te nemen. De heer Perreau, ofschoon geene geleerde opvoeding genoten hebbende, is als muntkundige zeer bekend, vooral door zijn verhandeling over de Maastrichtsche munten; hij is medewerker aan de Belgische Revue Numismatique, en houdt zich thans onledig met eene verhandeling over de munten van Stevenswaerd, waarbij hij ook tevens die van s'Heerenberg behandelen zal. Zijn uitvoerig opstel over de monumenten van Tongeren, geplaatst in de Annales de l'Acad. d'Archeol. Belg. (Tom. III liv. 4 p. 351), waarborgde ons, dat wij in hem den besten geleider naar die oude overblijfselen zouden hebben, wij hebben ons in die goede meening ook geenszins bedrogen. Gaarne hadden wij vooraf zijne penning- en muntenverzameling, die eenige duizend stuks bevat, gezien, doch de tijd ontbrak hiertoe. Een vijftigtal Romeinsche urnen, kruiken en ander aardewerk, uit de nabijheid van Tongeren,

45 Antoine Charles François Théodore Pereau (1807-1868).

versierde zijn studeervertrek; doch dit was meerendeels grof en bekend, zonder versiering of opschriften. Onderweg naar de Romeinsche muren, buiten de poort, vroegen wij den hr. Perreau, of er geene andere verzameling van oudheden, behalve de zijne, en vooral of er geene Romeinsche opschriften, meer schuilden? Hij antwoordde hierop zóó ontkenkend, dat het hem buiten twijfel onbekend was, dat er op het stadhuis nog iets dergelijke bewaard werd; ik begon ons te vreezen dat onze Romeinsche steen op het stadhuis of nimmer zou gevonden worden, of onecht zijn zou; te meer, terwijl daarvan in de verhandeling van ZE over de Tongerensche monumenten geene de minste melding gemaakt was. Weldra waren wij, buiten de vermeldde poort, de oude muurfragmenten genaderd, die midden in vruchtbaar akkerland gelegen, als grijze maar bijna onvernietbaar sterke gedenkteekenen van een' onheugelijken vóórtijd, eenene treffende indruk te weeg brengen. Zij verheffen zich nog slechts eenige voeten, maar op eene groote uitgestrektheid, boven de aarde, zijn meerendeels met doorens, braamen en distels begroeid, doch laten zich nog zeer goed bestijgen en bewandelen, daar zij meer dan eene el dikte hebben. Die dikte in de hechtheid van het metselwerk, waren buiten twijfel de oorzaak dat zij niet door de landlieden afgebroken waren; zij waren uit onevenredige stukken van grauwen Luikschen steen opgetrokken; de dikke kalk waarin de steenen gelegd waren, was vermengd met brokjes van Romeinsch aardewerk en kleine steentjes; het buitenste bekleedsel der muren, thans grootendeels weggebroken, had uit evenredige steenen bestaan; die steenen waren langwerpig vierkant, doch onevenredig van grootte, gemiddeld misschien van 16 duimen lengte 10 breedte en 4 tot 8 dikte. Alles leverde hier het bewijs, dat deze muur van Romeinschen oorsprong was; zoodat het ook geenszins te verwonderen was, dat wij op het akkerland, digt bij dien muur, vele scherven van Romeinsch aardewerk vonden, gelijk men die in de nabijheid van Romeinsche constructiën pleegt aantetreffen. De uitgestrektheid en rigting van deze oude Tongerensche muren, zijn door den hr. Gioth,⁴⁶ ingenieur en chef van België en meetkundige tevens, op een plan gebragt, hetwelk van belangrijke aantekeningen voorzien, is opgenomen door den hr. Perreau, in zijne bovengenoemde verhandeling. De hr. Gioth had in eene memorie, gerigt aan de Belgische Regering, zijnen meening ontwikkeld en trachten te staven, dat gemelde overblijfselen Romeinsch van afkomst waren, en tot eene der muren van de oude stad *Atuatuca Tongrorum* [*Atuatuca Tungrorum*] behoorden. De Belgische Regering had die memorie in handen gesteld van de Koninklijke Academie te Brussel. Die Academie had den hoogleraar Ronlez uit Gent met de beoordeeling daarvan belast, en deze geleerde had verklaard, "dat vermelde muren geenszins Romeinsch, maar van lateren oorsprong (welke? werd niet gezegd) waren". Toen de hr. Perreau mij dit verhaald en mijn oordeel over die muren gevraagd had, gaf ik hem mijnen bevreemding te kennen, hoe een oudheidkundige als de hr. Ronlez zóó mistasten kon, daar hier alles vóór Romeinsche afkomst pleitte, en ik gaf ZE. gaarne verlof, om mij als tegenstander van de hr. Ronlez te noemen, wanneer de strijd over de oudheid dier muren, openlijk magt gevoerd worden. De hr. Ronlez, die, naar ik vernam, de muren zelf niet had opgenomen, zal zich wel aan zulk een' strijd niet wagen; maar zoo hij kennis gedragen heeft aan hetgeen (uit de memorie van Gioth?) medegedeeld is, over het metselwerk enz., dier muren, in de genoemde verhandeling van den hr. Perreau, dan blijft het raadselachtig hoe hij de Romeinsche afkomst heeft kunnen loochenen of miskennen.

46 Janssen doelt op de J. Léon Guioth (1793-1877), tevens historicus en numismaat.

en onder een gedulte verloren had; de hoogte
 de breedte 0.44 en de dikte 0.14 d. Van het
 waren nog slechts de drie onkerste regels
 het aethens oorspronkelijk uit meer regels
 had, hetwelk nog twijfelachtig is. De reg

FORTVNA[E]
 APRIONIVS
 IVNIVSV·L·S

d.i. Fortunae. Aprionius Iunius Votum luben

De naam Fortuna is van bouen geschonden, door
 gebroken gedulte van den steen, en de voor
 gevulde letter E ontbrukt aan het einde. Er
 ook aan het einde wil een T kunnen geste
 in meek geval, de naam Fortunatus zou ma
 den worden. Dit is echter niet ^{zoo} waarschijnlijk,
Fortunatus, als vernaem van een persoon die
 men heeft, zeldzaam voorkomt. De tweerijder,
 meering Aprionius Iunius, is van elders ni
 zelfs de naam Aprion met verkenen, en is, zoo niet eenig, dan
 is zeldzaam. Hoe ook de steen is, kan dus

Afb. 10 Romeinse inscriptie uit het manuscript van
 Janssen. De tekst staat op een geloftesteen uit Tongeren.
 Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, inv.nr. 19.4.

Slechts weinig minuten van die muren, liggen, eveneens op akkerland, vier ronde, vrij hoge heuvels van aarde, die klaarblijkelijk door menschenhanden opgeworpen zijn. Vroeger zouden er meer dier heuvels geweest zijn. De hr. Perreau meldde in zijn verhandeling over Tongeren p. 357, “dat in die heuvels eertijds gevonden waren, geraamten van menschen en dieren, omgeven van vazen, wapenen en munten”, en oordeelt, dat het bespiedings- of sein-heuvels zijn geweest, slechts bij toeval boven graven opgericht. Het zouden ook offerheuvels kunnen zijn; eene naauwkeurige opgraving zou hier allen beslissen kunnen; doch waneer het door den hr. Perreau berigtte, aangaande menschelijke geraamten, juist is, zal hunne oorspronkelijke bestemming, althans, mede sepulcraal geweest zijn; dat was ook de oude traditie, volgens hetgeen de Prins Gallitzen schrijft, in zijnen Lettres sur quelques objèts de Minéralogie à Mr. Le professeur Camper (la Haije 1789) p. 119: “les collines de Tongres sont très hautes élévations, et gu'on croit être des tombeaux des Romains, enterrés sur le champ de bataille”. Wij bezochten slechts één' dezer heuvels, die het naast aan den zoogenoemden zeedijk gelegen is; hij had den omvang van 103 ellen, en op het oog een hoogte van p.m. 10 ellen; er waren vroeger eenige opgravingen in gedaan, doch van zoo weinig omvang, dat het niet verwonderen kon, dat zij niets hadden opgeleverd; de omvang van dezen heuvel scheen oorspronkelijk iets grooter geweest te zijn. In de stad Tongeren teruggekeerd zijnde, had ik nog gelegenheid onderzoek te doen naar de omstandigheden, die het vinden van bovengenoemde Priapusbeeldje van het Leidsche Museum vergezeld hadden. De heer Sampermans aldaar, wiens werklieden, volgens zijne verzekering, het beeldje gevonden en hem kort daarna ter hand gesteld hadden, verhaalde mij, dat het niet bij Tongeren, maar één uur daarvan verwijderd, aan de weg naar Luik, in de gemeente Freren [Vveren], was opgegraven, bij gelegenheid van het maken van dien weg, ter diepte van p.m. ééne el onder den grond. Daarbij waren ook eenige scherven en andere voorwerpen gevonden, die hij zich thans niet meer herinnerde. Er bestond geene reden om de geloofwaardigheid van dit bericht in twijfel te trekken. Toen wij hierna ons logement weder opzochten, werd ik onderweg verrast, door eenen ons tegemoetkomenden stadsbode, die mij, namens de Secretaris, bericht kwam geven, dat de bedoelde Romeinsche steen eindelijk gevonden was! Wij namen afscheid van onzen heuschen begeleider, den hr. Perreau, en spoorde ons naar het stadhuis, zeer begeerig om dien langgewenschten steen te onderzoeken. Niet gering was de voldoening, toen ik bij den eersten opslag bespeurde, dat het een Romeinsch geloftesteen was, welks geschonden opschrift aantoonde, dat hij door zekereren Apronius aan de godin Fortuna gewijd was. Het was een witte kalksteen, die oorspronkelijk vierkant of langwerpig-vierkant geweest was, doch thans boven en onder een gedeeltelijk verloren had; de hoogte was 0.38, de breedte 0.44 en de dikte 0.14 el. Van het opschrift waren nog slechts de drie onderste regels overig, zoo het althans oorspronkelijk uit meer regels bestaan had, hetwelk nog twijfelachtig is. Die regels waren (afb. 10):

FORTVNA[E]
 APRIONIVS
 IVNIVSVL.S.

d.i. Fortuna. Apronius Iunius Votum libens Solvit

De naam Fortuna is van boven geschonden, door het weggebroken gedeelte van den steen, en de door mij ingevulde letter E ontbreekt aan het einde. Er zou dus ook aan het einde wel eene T kunnen bestaan hebben; in meer geval, de naam Fortunatus zou moeten gelezen worden. Dit is echter niet zoo waarschijnlijk, omdat Fortunatus, als voornaam van een persoon die meer namen

heeft, zeldzaam voorkomt. De toewijder, naar onze mening Aprionius Iunnuis, is van elders niet bekend, zelfs de naam Aprionius is mij op opschriften nog niet voorkomen, en is, zoo niet éénig, dan toch gewis zeldzaam. Hoe oud de steen is, kan dus uit den inhoud van 't opschrift niet worden opgemaakt. Naar den palaeographische vorm der letters te oordeelen, waar van ik eene naauwkeurige schets genomen heb, zou ik het opschrift brengen tusschen de 2e helft der 1ste eeuw en de 1e der IIIe eeuw, derzelfde tijd als waartoe ik gemeend heb de meeste Romeinsche gedenksteen van Zeeland te moeten brengen, in mijn werk, de Romeinsche beelden en gedenksteen van Zeeland bl. 117.

De steen is intusschen belangrijk, niet slechts omdat hij, tot ons onbekend gebleven zijnde, het aantal der Romeinsche opschriften met een nieuw ontdekt vermeerderd; maar, omdat hij een der drie Romeinsche gedenksteen is, die in den laatste tijd te Tongeren gevonden zijn; omdat hij van die drie, als geloftesteen, eenig is; omdat hij, volgens verzekering van den stadssecretaris, gelijktijdig met en nabij den vroeger aangeduiden Romeinschen mijl- of lengenstein opgegraven is, en omdat hij, indien onze lezing van den eersten regel juist is, aanleiding geeft tot de veronderstelling, dat op die plaats, zool niet een tempel, dan toch een standbeeld van Fortuna gestaan heeft, waarvan de overblijfselen bij naauwkeurige opgravingen welligt nog zouden gevonden worden.

Mij was het aangenaam de eerste te zijn geweest, die dit gedenkstuk weder aan het licht bragt, en derzelfde opschrift bekend maakte; te meer, omdat ik toevallig ook de eerste was, die in het jaar 1844 het opschrift van den tweeden, in den jongsten tijd te Tongeren gevonden, gedenksteen bekend maakte, in den Konst- en Letterbode van dat jaar No 43; en speet het mij ook, dat ik dezen steen niet voor het Leidsche museum verwerven kon, zoo kan aan België toch de eer niet worden toegewezen van dit gedenkstuk het eerst in zijne waarde ontkend te hebben. Mijne aanwezigheid te Tongeren, hoe kortstondig ook, zal dus voor de wetenschap niet vruchteloos geacht worden; ook mag men zich verzekerd houden, dat, ten gevolge daarvan; alles met achtung en oplettendheid zal bewaard en beveiligd worden, wat die klassieke grond in de toekomst nog aan oudheidkundige voorwerpen opleveren zal.

Leijden, den 24 Oct. 1848

De conservator bij het archaeologisch Kabinet te Leijden, Dr. L.J.F. Janssen

Tweede rapport 17 november 1848⁴⁷

Leijden den 17 November 1848

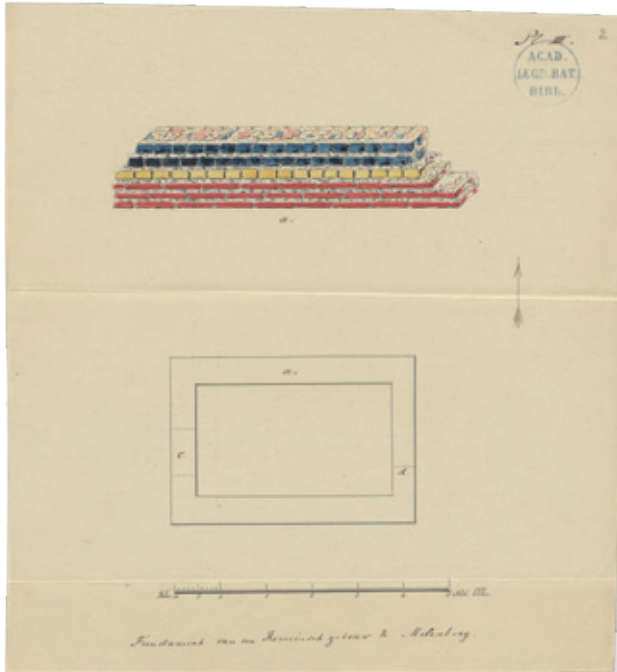
Ik heb de eer Uwe Excellentie hiernevens aan te bieden, het vervolg en slot van het algemeen rapport over de oudheidkundige onderzoekingen van plaatselijken aard, in deze zomer door mij bewerkstelligd, waarvan het eerste gedeelte aan Uwe Excellentie werd overgemaakt, bij mijnen brief van den 24 Oct. jl. Er zijn wederom eenige teekeningen tot opheldering bijgevoegd, welke teekeningen door mij eerbiedig zullen terugverzocht, wanneer er zich eene gunstige gelegenheid moge opdoen, om het zuiver wetenschappelijk gedeelte van dit rapport, naar eisch uitgewerkt en ontwikkeld, eens aan het publiek mede te deelen. Hiertoe worden ook beide teekeningen bewaard, die ik de eer had bij de missive van Uwe Excellentie dd. 30 Oct. jl. No. 159, 5e afdeeling, terug te ontvangen, en waarvoor ik Uwe Excellentie dank betuig.

De conservator bij het archaeologisch Kabinet te Leijden, L.J.F. Janssen

Opheldering der Platen, behoorend bij het rapport van 17 Nov. 1848

Plaat III

Fundament van een Romeinsch gebouw, opgegraven te Melenborg, onder Halen (hertogd. Limburg); zie bladz. 8 (afb. 11).

Afb. 11 Bij het onderzoek van de Melenborg bij Halen ontdekte Janssen een klein Romeins gebouw. Hij legde de plattegrond vast en tekende de opbouw van de fundering. Universiteitsbibliotheek, Leiden, inv.nr. BPL-944.

47 Archief RMO, brievenarchief, verzonden brieven: 17.11.1948 (Minister van Binnenlandse Zaken).

Afb. 12 De ruïne bij kasteel De Oudenborg in Merum vastgelegd door Janssen. Universiteitsbibliotheek, Leiden, inv.nr. BPL-944

Plaat IVa en IVb

Bouwval te Merem, onder Herthen (hertogd. Limburg); zie bladz. 13 (afb. 12).

Plaat V

Begraafplaats aan de Romeinsche heirbaan te Beugenum; zie bl. 20.⁴⁸

Tot de belangrijkste onderzoekingen en opgravingen, die ik in het hertogdom Limburg heb mogen bewerkstelligen, behoort, nevens de houten Romeinsche brug te Broeksittard, een Romeinsche legerplaats te Melenborg, onder Halen, $\frac{3}{4}$ uur van Roermond, aan den linker Maasoever gelegen. Sedert jaren kende ik het aanbelang dier plaats, uit een briefwisseling met den heer Ch. Guillon te Roermond, in wiens oudheidkundige verzameling menig voorwerp, te Melenborg gevonden, was overgegaan.⁴⁹ Van dat aanbelang had ik mij door bezigtiging dier voorwerpen te Roermond overtuigd. Ze bestonden vooral in: Romeinsche, gebeeldhouwde fragmenten van kalksteen en marmar, beschilderde muurkalk, koperen mantelgespen (fi bulae), kruikjes en ander aardewerk, waaronder van terra sigillata met de fabrieksmerken BONNVS Fecit en AT[IMETI?]; vooral achter, een ontaar van graauwen zandsteen (grès gris), hoog 0.65, breed 0.35, dik 0.15 el, welks gevel met eene fleuron versierd was, terwijl op het dekstuk eene offerschaal was uitgehouwen; op de voorzijde, waar het opschrift moet gezocht worden, was genee spoor te ontdekken, dat er immer een opschrift op aanwezig was geweest.

Met de grootste waarschijnlijkheid waren ook twee andere, en wel zeer belangrijke, ontaren dierzelfde verzameling, te Melenborg gevonden, waarvan het ééne tot ons nu geheel onbekend gebleven, het andere onjuist uitgegeven is.

Die 2 ontaren waren eertijds in de kerk van het nabijgelegen Horn ingemetseld geweest, en van daar in vermelde verzameling overgegaan. Het eene is het ontaar toegewijd aan Mars Halamard, waarvan het opschrift tot ons nu [?] onjuist is uitgegaan, het eerst door Knippenberg in zijne hist. eccles. Ducatus Gelre. p. 21a, het laatste door J. de Wal, in zijne Mythol Septenti. monn. p. 95 n. CXXXIV. Het is een langwerpige vierkante kalksteen, hoog 0,52, breed 0,39, dik 0,32 el, op de voorzijde het opschrift hebbende (afb. 13):

MARTI
HALAMARD
SACRVM
T.DOMIT.VINDEX
Θ.LEG.XX.V.V.
V.S.L.M.

d.i. Marti Halamardio sacrum. Titus Domitius Vindex, centurio legionis vicesinae valentis, victricis, votum solvit libens merito.

48 Deze afbeelding ontbreekt. Hierna worden nog platen genoemd van vindplaatsen/vondsten buiten de provincie Limburg: Roekel, Driebergen en Wekerom.

49 De oudste aantekeningen van Guillon over de Melenborg dateren van 3 juni 1838. Hij verwerft op die dag enkele vondsten die zijn gedaan op het terrein. Later vermeldt hij dat de ontdekker, de akkerbouwer Van de Horn is. Op 28 juli 1842 schrijft hij een brief aan Janssen over vondsten en het terrein de Melenborg. Die brief is niet bewaard gebleven (Gemeentearchief Roermond, Afdeling VI, nr. 6002: Archief en handschriftencollectie van Charles Guillon, notaris te Roermond, nr. 3.)

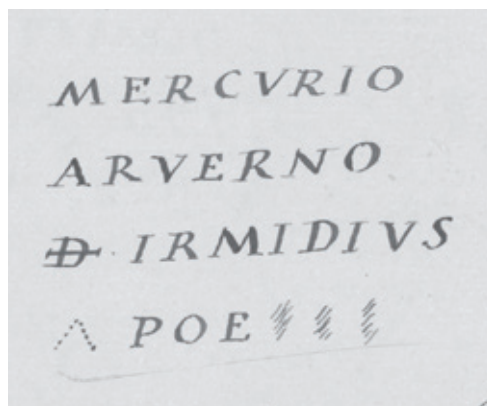
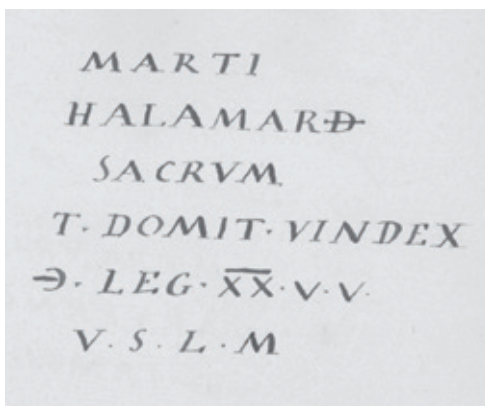
Lange tijd wist men niet meer waar deze gedenksteen was gebleven en achtte men hem verloren, zoodat men ook vroegere lezingen van het opschrift niet beoordeelen kon. Deze onzekerheid heeft thans een einde.

Het andere ontaar, van grijze kalksteen, hoog 0.92, breed 0.55 en dik 0.225 el, heeft den vorm van een tempeltje, vertoonende van boven eene nis, welker schelpvormige koepeldak door twee kolommen of pilasters geschraagd wordt; van onderen, een hoog, vierkant voetstuk, waarop een opschrift staat, toegewijd aan Mercurius Arvernus. In de nis zit Mercurius op eene rotsbank, naar het schijnt misschien aan den oever der zee; hij houdt in den linkerarm den slangenstaf en hield met de rechterhand vermoedelijk de buidel, die thans ontbreekt, terwijl op den grond, aan zijne linkerzijde, een geitenbok ligt. Het opschrift op het onderste gedeelte luidt (afb. 14):

MERCVRIO
ARVERNO
D.IRMIDVS
.. POE

d.i. Mercurio Arverno. Didius Irmidius (aram) posnit e(t) dedicavit.

De twee zijstukken van dit ontaar zijn mede versierd met attributen van Mercurius. Op het zijstuk links, staat een geldbuidel, waartegen de slangenstaf rigtstandig leunt; op de punt van den slangenstaf staat een haan. Het zijstuk rechts, is afgebeeld in twee vierkante vakken, waarvan het bovenste een' geldbuidel bevat, boven welken eene lofguirlande hangt met eene bloem in het midden, het onderste is geheel effen en vlak en schijnt dus niet afgemaakt te zijn. Dit beeldmerk is alles in goeden stijl; het opschrift is het tweede hetwelk van Mercurius Arvernus tot ons ver bekend is, doch deszelfs waarde wordt nog zeer verhoogd, door de zeldzaamheid van de voorstelling van een' zittende Mercurius op zoodanige beeldmerken, en door de zekerheid, dat de Avernische Mercurius geheel dezelfde attributen had, als de gewone Romeinsche.

Afb. 13 en afb. 14 Romeinse inscripties uit het manuscript van Janssen. De teksten staan elk op een van de wijaltaren die oorspronkelijk in de kerk van Horn zaten ingemetseld. Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, inv.nr. 19.4.

Dit is de eerste goede beschrijving die er van deze merkwaardige, waarschijnlijk te Melenborg gevonden, gedenksteenen gegeven is; ik zal daar thans tot staving mijner lezingen en tot opheldering van het geheel niet méér bijvoegen, terwijl er uitzigt bestaat, dat zij erlang met afbeeldingen zullen worden uitgegeven. Slechts veroorloof ik mij de opmerking, dat beide steenen mij voorgekomen zijn tot denzelfden tijd te behooren; dat is die tijd, naar den stijl van de beeldresten en opschriften te oordeelen, tusschen de Ie en IIIe eeuw moet worden gesteld, en waarschijnlijk in of nabij de regering der Antonijnen behoort (1).⁵⁰

Gelijk nu deze monumenten de belangrijkheid van Melenborg in Romeinschen tijd bewijzen, zoo heeft mij daarvan een onderzoek der plaats zelve nog nader overtuigd. Nergens aan den Nederrijn of Maas trof ik beter bewaarde sporen eener bevestigde Romeinse standplaats aan dan dáár.

Melenborg is eene beakkerde hoogte waarop eene aanzienlijke landhoeve staat, en ligt onmiddellijk aan de oude, thans in onbruik geraakte, Maasbedding, een oude arm der rivier, is nog zichtbaar aan hare noordelijke en oostelijke zijde; zij verheft zich p.m. 12 ellen boven den waterspiegel, en de helling aan die zijde is in twee trappen of étages afgedeeld, die vermoedelijk eens met palissaden voorzien waren en de sterkte der legerplaats aan de maaszijde zullen vermeerderd hebben. Westelijk en Zuidelijk is het terrein bij afwisseling meer oneffen en heuvelachtig. De geheele tot legerplaats bestemde oppervlakte scheen mij toe p.m. 550 ellen over N.Z., en 350 ellen over O.W. groot te zijn, vormende nagenoeg een langwerpige vierkant. Zuidelijk daaraan belandde eene hoogte, die meer driehoekig was, doch nagenoeg dezelfde grootte had en misschien eens mede tot de legerplaats behoorde; deze hoogte was er alleen van af gescheiden, door eenen ouden, diepen, thans in onbruik zijnden weg; rondom het geheel loopt thans nog een goede rijweg. Op den Zuidoostelijken hoek der legerplaats bevindt zich een opzettelijk gegraven of althans bijgegraven vijver of kolk; dicht daarbij loopt de oude Romeinsche heirbaan in eene n.o. en z.w. rigting, zoodat zich de troepen, zoowel de voorbijtrekkenden als de gekampeerden, daar gemakkelijk [van] goed water voorzien konden [worden], terwijl het mij toescheen, dat van dááruit een zijtak van de Romeinsche heirbaan, als embranchement, noordoostelijk liep, juist naar het laagste punt der legerplaats. Die Romeinsche weg, enkel uit vast in een gepakt kiezelgrint bestaande, had de breedte van 4 ellen. Op het hoogste punt liet ik een opgraving bewerkstelligen, nadat ik de vergunning daartoe van den eigenaar had gekocht. Dat punt was 100 ellen zuidelijk van de noordzijde, en 30 ellen westelijk van de oostzijde gelegen. De voornaamste reden waarom dit punt voor eenen opgraving uitgekozen werd, was, dat de eigenaar verzekerde, dáár voor eenigen tijd een oud fundament te hebben opgegraven, waarvan hij een gedeelte, hetwelk aan het beuken zijner houweel te veel weerstand geboden had, in den grond had laten zitten. De opgraving werd met gunstige gevolgen bekrond.

Ter diepte van 1,1 el onder den grond, stieten wij op een stenig fundament van een gebouw; de muur was juist afgebroken op de hoogte waar de vloer van het gebouw lag; die vloer, die van boven zeer effen en glad was, had eene bijzondere hardheid; zij bestond van onderen, ter dikte van 5 duimen, uit kleine in kalk gelegde grintsteentjes, van een gemiddelde dikte van 2 duimen; waarboven eene laag fijn gestoten tegelfragmenten (*testa contusa*) mede in de kalk gelegd en 1 tot

50 Noot Janssen: Dit gevonden berust vooral op de gelijkvormigheid van stijl met de Romeinsche gedenkstukken van Zeeland. Het XXste legioen was volgens Tacitus, Ann. I. 37, 39, 51, wel veel vroeger aan den Nederrijn, te weten, ten tijde van Germanicus en Civilis, vergel. Anna. XIV. 37, doch dit bewijst geenszins, dat het niet later ook, of afdelingen daarvan, in onze gewesten geweest zoude zijn. Zoo vindt men 6. r. veel later, namelijk ten tijde van Antonius pius, eene vexillatio legionis XX VALentis VICtrius in Scotland; zie Gruter. P.CCLVI. 8.

3 duimen dik; zij was zeer zorgvuldig vervaardigd. Het gevonden fundament naar alle zijden vervolgd en gezuiverd zijnde, bleek de grondslag te zijn van een gebouw, 4,3 el lang o.w., en 3,65 el breed n.z. Zie de schets van den platten grond op Pl. III en van het fundament, gelijk het zich aan de binnenzijde van gebouw vertoonde, fig. a.

Het bestond uit roode, gebakken Romeinsche plavuizen, uit gele mergelsteenen en uit blaauwe luiksche steenen, allen in ijzervasten kalk gelegd, die gemengd was met fijne grintsteentjes, juist zooals de schets aanwijst. De Romeinsche plavuizen waren 42 duimen lang en 4 tot 5 dik; de andere steenen hadden de gemiddelde lengte van 16 en de hoogte van 10 duimen; de breedte kon niet worden nagegaan, omdat geen enkele steen volledig uit den vasten kalk kon worden losgemaakt. Het fundament vertoonde zich aan de buitenzijde en in 't midden veel ruwer dan aan de binnenzijde; het was daar slechts uit onevenredige steenstukken, waartusschen ook vuursteenen, zamengesteld, die echter met even harde kalk verbonden en met tegelfragmenten vermengd waren.

Op het oostelijke en westelijke fundament meende ik uit de gladde oppervlakte bij c en d te mogen afleiden, dat daar misschien deuren of ingangen in het gebouw geweest waren, bij c van ééne el breedte, bij d niet meer te bepalen.

Gedurende deze opgraving werden er ook vele stukken beschilderde muurkalk gevonden, ten bewijze dat de muren van binnen bepleisterd geweest waren. Zij waren echter enkel met bruine, groene of gele strepen voorzien, en schenen ons van randen of lijsten afkomstig te zijn. Geheel gelijke vond men in de Romeinsche constructiën te Arentsburg, welke in het Museum van Oudheden alhier bewaard worden. Er was echter verschil in de breedte der strepen, hetwelk aanleiding gaf tot het vermoeden, dat zij van meer dan één vertrek afkomstig waren. Ik zocht daarnaar, doch vond rondom het fundament nergens eene aansluiting van belendende vertrekken. Deze zouden echter vermoedelijk bij eene opgraving op groote schaal gevonden worden. Daarvoor pleit niet slechts het vele Romeinsche puin, hetwelk men overal in de nabijheid vond, maar ook de verzekering van mijne werklieden, dat er vroeger, op weinig schreden afstands van dit fundament, op twee onderscheiden plaatsen, gelijksoortige fundamenten gevonden waren.

Het gewigt derhalve om op deze plaats eene grootere opgraving te bewerkstelligen zal na het aangevoerde wel niet opzettelijk behoeven aangetoond worden, eene opgraving, waartoe, naar ik vernam, de voornaamste eigenaar van den Melenborg wel kosteloos vergunning schenken zou. Dan zou men verwachten mogen, dat niet slechts de oudheid der thans ontdekte constructie, maar ook de bepaalde bestemming en inrigting der geheele legerplaats aan het licht zou komen. Ik heb daartoe bij voorraad besteld, eene naauwkeurige, op waterpassing gegronde opmeting der geheele legerplaats, in verband met de Romeinsche heirbaan en de door mij gevonden constructie; volgens mijne plaatselijke aanwijzingen zal daarvan eene teekening, voorzien van de vereischte profielen, vervaardigd worden, die ook bij de voortzetting der opgravingen gewigtige diensten kan bewijzen, en die ik de eer zal hebben aan Uwe Excellentie over te maken. Wanneer zij bij mij zal zijn aangekomen. Meergemelde hr. Guillon heeft mij welwillend toegezegd, dit werk aan eenen bekwame meetkundige te zullen opdragen.

De gissing, dat hier het oude Catualium der Romeinsche reiskaart van Peutinger gelegen hebbe, is zeer waarschijnlijk. De uitgang alium komt overeen met den naam halen, den naam van het dorp waaronder deze legerplaats behoort; want de letter h is eene Frankische adspiratie. Diezelfde klank wordt teruggevonden in den bijnaam van Mars, wiens, hier met waarschijnlijkheid gevonden, ontaar boven beschreven is (Halamardio). Ook in Nehalennia vindt

men hem terug. Wat van dit een en ander waar wezen moge, zal eerst bij latere onderzoekingen blijken kunnen. Thans alleen nog de opmerking, dat er vroeger op de plaats waar ons fundament gevonden is, drie Romeinsche munten ontdekt zijn, twee onleesbaar, de derde van Anthonus pius, thans in de verzameling van den hr. Guillon. Het is opmerkelijk, dat die munt van denzelfden tijd is als waartoe ik, op geheel andere gronden, de bovenbeschreven ontaren gemeend heb te moeten brengen.

Drususberg enz. te Merem, gem. Herthen

In het gehucht Merem bevinden zich twee belangrijke overblijfselen der oudheid, wier oorsprong en afkomst uit gene historische bescheiden bekend zijn, en daarom alleen met onderzoek dier monumenten zelve kunnen worden opgemaakt. Het is eene steenen ruïne van een overoud gebouw, door sommigen voor eene sterkten van Drusus, door anderen door een Druidisch ontaar gehouden; het andere is een hooge aardheuvel, waarvan boven, onder Tongeren met een woord gewag gemaakt is. Deze laatst gemelde ligt nagenoeg 20' ten westen van Herthen in een lage weide, en is omgeven met wilgen en andere boomen. Zijne hoogte is 8 ellen en zijn omvang is oorspronkelijk p.m. 150 ellen geweest; thans is die omvang nog op omstreeks 1/3 verminderd, door het weghalen van aarde ten behoeve van eene steenbakkerij. Onlangs echter heeft het burgerlijk bestuur, opmerkzaam gemaakt zijnde op het belang van de bewaring van dit oude gedenkstuk, het weghalen van de aarde verboden, zoodat men hopen mag, dat het thans tegen ondergang beveiligd zijn zal. De kruin van dezen heuvel is zeer plat en effen, waardoor hij op een geknotten kegel gelijk. Bij onderscheiden bezoeken, met den hr. Guillon voormeld, vonden wij in de afgestoken zijde, op de diepte van 4 tot 5 ellen van boven: de kaak van een jong zwijn, de tibia van een paard en eenige scherven, die mij voorkomen Romeinsch te zijn. Opmerkelijk kwam mij nog voor, dat zich tusschen de zuivere kleiaarde, waaruit de heuvel bestaat, soms dunne aderen of schachten van grind vertoonden, die allerzins opzettelijk in dien klei schenen ingebracht te zijn; en daar ik deze op onderscheidene diepten van 3, 4 en 6 ellen opmerkte, kwam het vermoeden op, dat de heuvel van tijd tot tijd opnieuw zou zijn opgehoogd; en dit gaf aanleiding tot de gedachte, of hij niet een offerberg geweest was, hetwelk door de gevonden beenderen eenigen meerderen steun erlangde. Doch de bestemming uitemaken, is zonder eene groote opgraving niet mogelijk; hij schien mij echter evenzowel van Romeinsche afkomst te zijn, als de Tongersche tombelles.

De steenen ruïne is eene van die zeldzame bouwvallen, waarbij men in den eersten opslag ligt onzeker is of zij Romeinsch of middeleeuwsch van afkomst zijn; te vergelijken de hiernevensgaande afbeeldingen op Pl. IV zijnde de eerste (a) eene in België vervaardigde lithographie, de tweede (b) eene naar mijne aanwijzing verbeterde schetsteekening, met weglating van het moderne der ruïne. Ik behoef daarbij wel naauwelijks optemerkken, dat het onderschrift onder de lithographie autel Druidique willekeurig en onjuist is.

De ruïne is gelegen ¾ uur Z.W. van Roermond en 20' van Herthen, en zoo dicht aan de oude, thans in onbruik zijnde Maasbedding, dat zij noordelijk daarvan slechts 16 en westelijk slechts 10 ellen verwijderd is. De oude Maasbedding loopt daar ter plaats, van het noorden naar het westen met eene bogt, zoodat het gebouw, waarvan de ruïne het laatste overblijfsel is, op eene plaats stond, die een 'hoek vormde, uit welken de Maas in twee rigtingen kon bestreken worden. Zij is eigendom van den hr. Petit, rentenier te Roermond, en ligt in eenen 'vriendelijken tuin van diens buitenverblijf. Deze eigenaar vergunde mij heuschelijk een naauwkeurige onderzoek, vergezeld van eene opgraving, welk onderzoek allen door veelvuldigen regen bemoeilijkt werd.

Van het geheele gebouw is thans, gelijk men uit de teekeningen ziet, niets overig dan een regthoek, die op het hoogste punt p.m. 10 ellen hoog zijn zal. De steenen waaruit de muren zijn opgetrokken, zijn allen levendige steenen, zeer onderscheiden van soort, vorm en grootte, en zijn door kalk, die met fijne grind, of grof zand, vermengd is, verbonden. Op sommige plaatsen van den muur, ik meen op 7 onderscheidene hoogten, bevinden zich lagen van steenen die wel grooter dan de overigen waren, hebbende gemiddelde de lengte van 0.40 de hoogte van 0.27 el; tusschen die grootere steen en erkend eik bazalt, graniet en tufsteen, de laatsten met de duidelijke sporen van opzettelijk bijgehakt zijn; die tufsteenen, waarvan er waren van 0.20 tot 0.30 el lengte en 0.10 el hoogte, schenen mij toe, uit hoofde van hunnen zeer onevenredige grootte, afkomstig te zijn van eene vroegere constructie, die enkel uit grootte tufsteenen bestaan had; en de genoemde lagen van grootere steenen, schenen vooral te zijn aangebragt om het gebouw meerdere lichtheid te geven. De muren staan in de windstreken west en zuid, en het gebouw is oorspronkelijk vierkant geweest; bij oude lieden was nog de heugenis bewaard van afgebroken muren, waaruit die vierkante vorm gebleken was. De dikte van den westelijken muur is 3,98 el, en van den zuidelijke muur 3.76 el; de lengte van den westelijken muur, de eenige waaraan men de oorspronkelijke middellijn van het gebouw kan leeren kennen, bedroeg 14,35 el. Deze maten leeren, dat de ruimte die de dikke buitenmuren van het gebouw ingenomen hebben, grooter is, dan de ruimte die er voor de bewoners overbleef; de eerste toch bedraagt 7,66 el oppervlakte, de tweede slechts 6.68 el.

In de muren bevinden zich aan de binnenzijde van het gebouw, op evenredige hoogten, van den grond, rijen met nisjes, langwerpig vierkant en gemiddeld 2 palmen hoog en 1 breed. Deze nisjes komen overeen met de gaten, die men in middeleeuwsche torens uit de XI en XIII eeuw wel aantreft, en die dienden om er de balken of onderleggers der vloeren in te bevestigen. Wanneer onze nisjes (waarvan er in den westelijken muur 9 en inden zuidelijken 2 overig zijn), voor de balken der vloeren gediend hebben, dan zou de eerste of onderste verdieping van het gebouw slechts 0.58 el hoog geweest zijn, en geen der drie verdiepingen, die het thans nog overgebleven gedeelte van 't gebouw zou gehad hebben, ware hoog genoeg geweest, dat er een volwassen mensch in had kunnen staan, behalven in de zoogenoemde kelder verdieping, die, gerekend van den ondersten steen des fundaments tot aan de vierde rij nisjes, de hoogte had van 3.09 el. Aangaande den bouwtrant is ook nog opmerkelijk, dat zich in den westelijken muur, aan zijne afgebrokkelde en tegen het noorden gekeerde zijde, op de hoogte van 8,3 el van den grond, twee horizontaal en parallel lopende kanalen bevinden (het een 0.45 el lang en 0,30 hoog, het ander 0.35 lang en 0.20 hoog) met een tusschenruimte van 1,07 el. Die kanalen loopen niet vóór tot buiten den muur, en kunnen ons niet wel als geuten gediend hebben; daar aan de noordelijke zijde van den muur op die hoogte veel verloren heeft, kon ik daaromtrent geene verdere nasporingen doen.

Aangezien zich nergens aan de ruïne gebakken steenen bevonden, waaruit men gemakkelijker den ouderdom van zulke gebouwen kan afleiden, hoopte ik bepaalde kenmerken te vinden bij de fundamente. Ik liet daarom in den hoek der ruïne die naar het noordoosten gekeerd is eene opgraving doen, en bevond, tot eenige bevreemding, dat de muren geene, eigenlijk gezegde grondslagen hadden, maar eenvoudig op den gewonen kleibodem, waaruit de oude Maasoever dáár bestaat, opgetrokken waren. Reeds ter diepte van 3 palmen onder den grond, kwamen wij aan het einde der muur, en het zou niet vele uren tijds gekost hebben, om door den kleibodem eene tunnel te graven, en onder den muur van het kolossale gebouw heen te kruipen! Hadden de beschreven nisjes reeds het vermoeden doen ontstaan, dat het gebouw middeleeuwsch was, het gebrek van een grondslag der muren, gelijk de opgraving zulks aan het licht bragt, bevestigde mij

daarin. Romeinsch kan dit werk nu niet zijn, omdat deze de gewoonte hadden om de grondslagen hunner gebouwen zeer vast te maken, door gestotene steenen, zoogenoemd steengruis, en cement. Een andere grond, waarom ik dit gebouw voor middeleeuwsch houde is in het metselwerk gelegen. De kalk, waardoor de steenbrokken verenigd zijn, heeft noch de witheid noch de hardheid, die men aan het Romeinsch cement pleegt te vinden; ook is zij meer met zand, dan met kleine, gezuiverde kiezelsteentjes vermengd; eindelijk, men vindt er bijna geen grootere steentjes, en vooral geen enkel stukje gebakken steen, tusschen, hetwelk bij Romeinsch metselwerk doorgaands aangetroffen wordt, gelijk, om uit velen één voorbeeld te noemen, bij de voormelde Romeinsche muren te Tongeren.

Intusschen is het niet zoo geheel vreemd, dat vroegere oudheidkundigen deze ruïne voor Romeinsch gehouden hebbe. Zijn dachten aan de 50 burgten (castella) door Drusus gebouwd, en meenden dat deze er ééne was, die voor Keizer Julianus, na zijne overwinning op de Franken, aan de Maas hersteld waren. Dit gevoelen erlangde eenigen steun, door het berigt, “dat aan den” voet van deze ruïne, eenige Romeinsche munten gevonden waren, waarvan eene zilveren van de gens Carisia (overeenkomstig met die bij Vaillant numi famm. Roman. Tab. XXXV.2) zich in de verzameling van den hr. Guillon bevindt.

De overweging hiervan heeft intusschen mijn gevoelen omtrent den middeleeuwschen oorsprong van dezen bouwval niet kunnen wijzigen. Het komt mij voor niet vóór de Xe eeuw, welligt in de XIe eeuw gebouwd te zijn, en eene militaire bestemming gehad te hebben. Intusschen is het mogelijk, dat sommige steenen, vooral de behakte tufsteenen dezer ruïne van eene vroegere Romeinsche constructie in de nabijheid, afkomstig zijn. Als een zeer opmerkelijk voorbeeld, dat men in de XIe eeuw nog Romeinsche steenen, van vroegere constructiën afkomstig, gebruikte, kan ik de kerk van het Limburgsche dorp Asselt aanvoeren. Daar ontdekte ik aan het onderste gedeelte der kerkmuur, hetwelk uit de XIe eeuw was, niet slechts oude tufsteenbrokken, overeenkomstig die welken zich aan de Merum'sche ruïne bevinden, maar ook ontwijfelbaar Romeinsche tegels, of plavuizen, van 0.40 el lengte, 0.30 el breedten en 0.7 el dikte. In het algemeen kwamen de zamenstelling en het metselwerk van die kerkmuur te Asselt zoo zeer met dien van de Meremsche ruïne overeen, dat ik daarin eene bevestiging vond, van het uitgebragte oordeel over den ouderdom der laatste.

De groote zeldzaamheid dezer ruïne en het volslagen gebrek, tot dus ver bestaande, aan opheldering over hare afkomst en oudheid, zal tot versooning mogen strekken, dat ik mij daarbij enigszins langer heb ophouden.

Beugenum

In het dorp Beugenum loopt de Romeinsche heirbaan in eene hoogte uit. De heirbaan is daar op dezelfde wijze zamengesteld als bij Melenborg, en wordt er ter diepte van 0.1 el onder den grond gevonden. Die Beugenumsche hoogte heet de Kapelberg, bestaat deels uit akkerland en is oostelijk p.m. 2 ellen hooger dan de rijweg, die er langs loopt. Zij zal p.m. 200 ellen in doorsnede hebben, doch schijnt door latere afgravingen misvormd te zijn. De schets, daarvan op Pl. V gegeven, is gegrond op eene niet volledige opneming bij schemeravond, en zal dus door latere onderzoekingen verbeterd kunnen worden.

De gemelde hoogte leverde onlangs, bij toevallige zandvergravingen eenige oude overblijfselen op, die nog bij enkele oudheidvrienden in de nabijheid bewaard worden. Ik zag daarvan eene ijzeren bijl, zoogenoemde francisca, die naar mijn oordeel althans tot het Karlowingsche tijdperk kon behoorden, alsmede anderen, doch zeer geschonden, ijzeren voorwerpen; vooral echter

verscheidene aarden potten, kogelvormig, doch de meeste breedte in het midden hebbende, deze waren van donkerbruine en vale kleur, goede bewerking en bakking, sommige voorzien van versieringen gelijk men die aantreft op aardewerk, hetwelk opgegraven is te Nieuw-Louizendorf (afgebeeld in mijne Gedenkteekens enz., Pl. XVI.2 verg. bl. 137)⁵¹ en te Wijk bij Duurstede (afgebeeld in mijne Oudheidk. Mededeelingen Pl. III, 4 en 16),⁵² waarvan het eerstgenoemde t.a.pl. door mij voor Germaansch, meer bepaaldelijk voor Frankisch, uit het Karlowingsch tijdperk gehouden is.

Sedert dien tijd echter zijn door mij echter Romeinsche voorwerpen gezien, waarop soortgelijk versieringen als de evengemelde voorkwamen, ten gevolge waarvan dit onderwerp door mij aan een nieuwe behandeling is onderworpen, van welke ik hier, om uitvoerigheid te vermijden, den gang niet mag schetsen, maar waarvan ik ter geschikte plaats de uitkomsten, opgehelderd door afbeeldingen, aan het publiek zal mededeelen. Alleen veroorloof ik mij hier te herinneren, dat mij het Beugenumsche aardewerk, niettegenstaande de latere ontdekkingen, toeschijnt na-Romeinsch te zijn, en dat de hoogte waarin het gevonden is, en waarop de Romeinsche heirbaan aanloopt, zowel Romeinsche als latere Frankische voorwerpen bevat heeft en vermoedelijk nog bevat; waarover opzettelijke opgravingen zekerlijk licht verspreiden zouden.

Beesel

In eenen zandheuvel 15' ten o. van Beesel vond men voor eenigen tijd oudheden, die bij den eigenaar van dien grond, een' landman te Beesel, nog bewaard worden, en die ik daar ging onderzoeken. Zij waren allen Romeinsch en bestonden in: twee witte aarden kruikjes, voorzien van één oortje, en vier voetstukken van soortgelijke kruikjes; ééne schotel van roode aarde; een schotelje van gele aarde; en één van terra sigillata voor zien van een' zeer verduisterden fabrieksstempel, waarvan ik niet méér lezen kon dan:

AI...ICI

Roermond

(Overzicht van de oudheidkundige verzameling van den heer Ch. Guillon)

Te Roermond bevindt zich eene der rijkste, namelijk de verzameling van den hr. Ch. Guillon, secretaris van de Kamer van Koophandel enz., aldaar. Als particuliere verzameling van vaderlandsche oudheden, doet zij alleen in Romeinsche onder, voor die van den hr. P.C.G. Guijot te Nijmegen, maar zij overtreft die nu in gallo-Germaansche overblijfselen, vooral in snijdende voorwerpen van steen. Bovendien heeft zij het eigenaardige, van door den bezitter zelve en diens broeders te zijn bijeengebragt, en dat, met uitzondering van penningen en van eenige te Xanten gevonden voorwerpen, alles in het hertogdom Limburg gevonden is, en dat de plaatsen waar het ontdekt is naamkundig bekend zijn. Wie ons het karakter der in Limburg te vinden oudheden in 't algemeen begeert te kennen, zal in deze verzameling, vooral onder het geleide van den kundigen bezitter, bevrediging vinden.

51 Janssen, Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen aan den linkeroever van den Nederrijn.

52 Janssen, 'Oudheidkundige aanteekeningen over de opdelvingen te Wijk bij Duurstede'.

Sedert langen tijd was de hr. Guillon van voornemen om het belangrijkste van zijne verzameling uittegeven, en er tevens een algemeen aanzigt van bekend te maken, iets waaraan hij echter als nog door zijne, vele praktische werkzaamheden verhinderd werd. Veel is intusschen reeds door hem daarover opgesteld en daaruit afgebeeld, en hij heeft gedurende mijne aanwezigheid aldaar het voornemen hernieuwd, om zoodra mogelijk de meer dan begonnen wetenschappelijke werkzaamheden voortzetten. Dientengevolge zou het eerst in het licht verschijnen: eene verhandeling over de door hem gedane onderzoekingen in gallo-germaansche graven op onderscheidenen plaatsen van Limburg, en daarna: eene verhandeling over zijne snijdende werktuigen van steen; voor beide stukken zijn reeds alle de teekeningen en een groot gedeelte van de tekst voltooid.

Om eenig denkbeeld van den aard, den omvang en het aanbelang van deze verzameling te geven, zal het volgende, op autopsie gegronde, overzicht dienen kunnen, waarbij echter slechts het voornaamste en zulks met de meeste korthed wordt aangeduid.

A. Keltische en Gallo-Germaansche voorwerpen

I. Van steen

1. Een aantal wiggen en enkele hamers, welligt p.m. 50 stuks, meest van vuursteen en van bekende vormen. Als hoogstzeldzaam, welligt geheel eenig, zijn daartusschen aantemeren, twee wiggen van jaspis, waaraan de eene op de zijde een zeer naauw geboord gaatje heeft van 2 strepen middellijn, de andere eveneens de sporen van zulk een gaatje vertoont, doch waarvan de boring mislukt is. Die gaatjes moesten klaarblijkelijk dienen, om er een' riempje door te steken, waaraan die voorwerpen gehangen konden worden, en zij zijn daarom zoo belangrijk, omdat uit die naauwe gaatjes moet worden afgeleid, dat men zich tot de boring van een' metalen priem bediend heeft, en er dus uit blijkt, dat zulke wiggen, die uit den tijd der vroegste beschaving van een volk afkomstig zijn, nog vervaardigd, bijgewerkt of gebruikt werden, toen het gebruik van metaal, voor technische instrumenten, reeds in zwang was. Onder die wiggen zijn er overigens nog vier die wegens zeldzamen vorm opmerking verdienen.
2. Een aantal pijlpunten, omstreeks 40 stuks, van vuursteen, waaronder ten minste 11 of 12 karakteristiek onderscheiden vormen. Tot nog toe zijn er niet méér, welligt niet eens zoo vele, vormen van vuursteen pijlspitsen bekend, en de verscheidenheid der genoemde pijlspitsen is te belangrijker wanneer men overweegt, dat die, allen uit een enkel gedeelte onzes vaderland, het hertogdom Limburg, afkomstig zijn.
3. Mesjes van vuursteen, p.m. 20 stuks, van onderscheidene vorm en grootte, alsmede kleine nog onbekende voorwerpen van vuursteen, sommige overeenkomstig met de door mij afgebeelde op de kaart van het Udelermeer enz. bij mijne verhandeling over de oude vaderlandsche schansen enz., in de Bijdragen van den hr. Nijhoff D IV bl. 71 verv.

II. Van brons

1. Celten, framiën of catejen, 5 stuks, van bekende vormen.
2. Peervormige dolk.
3. Pijlspits, in vorm geheel overeenkomstig met ééne der vuursteen, hierboven aangestipt. Indien deze pijlspits niet Romeinsch, maar gelijk mij waarschijnlijk voorkomt celtisch of Gallo-Germaansch is, bewijst zij op nieuw, dat men de vormen van werktuigen, die in de steenperiode gebruikt werden, later, in de bronsperiode, heeft bijgehouden.

III. Van ijzer

1. Een plat kommetje, van 0,055 el middellijn en 0,04 el hoogte. Soortgelijke ijzeren kommetjes zijn, zoo ver mij bekend is, elders nog niet bij Germaansche voorwerpen gevonden.
2. Eene kegelvormige bel, van boven voorzien van een oogje om aan gehangen te kunnen worden, hoog p.m. 0.1 el; almede eenige afzonderlijke klepels uit soortgelijke bellen. Ook deze voorwerpen, bij of in Germaansche urnen gevonden, zijn hoogst zeldzaam, zoo niet eenig.
3. Drie pijlpunten, waarvan één, met een hol steeltje en voorzien van weerhaken, lang 0.11 of 0.12 el, door den bezitter welligt te regt voor Germaansche framea gehouden wordt.
4. Zeven mesjes, van drie onderscheiden vormen.
5. Twee gespjes, van onderscheiden vormen.

IV Van gebakken aarde

Een zeer groot getal van urnen en andere vazen en schotels, van onderscheiden vormen, bewerking en versiering, en waar sommigen zeldzaam zijn.

B. Romeinsche voorwerpen

Een belangrijk gedeelte daarvan is reeds boven, onder Melenborg, vermeld. Bovendien echter komen hier in aanmerking, p.m. 150 stuks kruiken, urnen, schotels, lampjes enz., waaronder sommige van terra sigillata; ééne groote bronzen schaal (patera), en eene zeskantige flesch van lichtgroen glas, om van vele andere, kleine voorwerpen niet te gewagen.

Tot de bij Xanten gevondene Romeinsche voorwerpen behooren eenige fraaije stukken van terra sigillata, waartusschen als zeldzaam zijn aantemerken, een cantharus en twee kommetjes; voorts reukfleschjes, waaronder eene donkerblauwe; korallen van p \hat{a} te, van verschillende kleuren en vorm; ronde gordelversieringen van witte, gele en blauwe p \hat{a} te (vroeger voor stemboontjes gehouden); alsmede eenige gemmen, van welke laatsten mij afdrucken zijn toegezegd, ten einde derzelver beeldmerken met juistheid tekunnen verklaren.

Die Xantensche voorwerpen vermeerderen nog steeds, omdat de bezitter een' vasten koper te Xanten heeft, waardoor hem niet ligt een belangrijk daar opnieuw gevonden voorwerp ontgaan kan, en zulks is te meer van aanbelang, omdat de bekende Xantensche oudheidsvriend de notaris Houben,⁵³ in de laatste jaren opgehouden heeft door aankopen zijne verzameling te vermeerderen; zoodat er thans veel voor de wetenschap bewaard blijft, wat anders ligt verstrooid of voor menigen oudheidkundige verborgen blijven zou.

Van de penningenverzameling, die p.m. 2000 stuks Romeinschen bevat, met uitzondering van de middeleeuwschen en lateren, heb ik, dewijl de tijd mij zulks niet toeliet, slechts een gedeelte kunnen bezigtigen, waartoe eenige zeldzame stukken behoorden, als: de as quadrans, triens, enkele consulaire, en één, naar ik meen, onuitgegeven van Posthumus.

53 Notaris Philipp(e) Houben was in 1767 in Grathem geboren en vestigde zich in 1798 in Xanten. Hij voerde daar opgravingen uit en legde een grote verzameling aan. In 1839 publiceerde hij een overzicht (Houben & Fiedler, *Denkmaeler von Castra Vetera und Colonia Trajana*). In 1855 overleed hij in Xanten.

Venlo

Op de reis naar Venlo, vernam ik van eenen medereiziger, dat zich daar op het stadhuis eene verzameling van Romeinsche oudheden bevond, gedeponneerd door zekeren heer Juste,⁵⁴ wijnhandelaar te Brussel. Toen ik mij, ter plaatse aangekomen zijnde, daarnaar informeerde, ontving ik op het stadhuis van den daar aanwezige geemploijeerde, den hr. Canonij, ten antwoord, dat die verzameling voor eenigen tijd door den eigenaar verkocht was aan het Provinciaal Genootschap voor Wetenschappen te 's Hertogenbosch, met uitzondering van eenige tegelsteenen, die men te onbeduidend geacht had, en die nu op mijn verzoek voor den dag gehaald werden. Deze waren intusschen geenzins onbelangrijk, en er was alleen bij te betreuren, dat niemand wist waar zij gevonden waren. Ik giste, dat zij van Xanten afstamden, omdat de heer Justen, in oudheden handel drijvende, gelijk men mij berigte, nog al veel te Xanten geweest was, omdat Xanten niet zeer ver van Venlo gelegen is, en naast Nijmegen de eenige plaats in de nabijheid van Venlo is, waar vele Romeinsche tegels gevonden worden; eindelijk omdat sommige stempels dier steenen, niet overeenkomen met stempels bij Nijmegen gevonden, waarvan ik er velen, welligt duizenden, onderzocht heb. De stempels der Venlo'sche tegels bevattenden de namen van legerafdeelingen of van fabrieken. De namen der legerafdeelingen waren:

[L]IMIN (legio 1a Minervia), [L]JVR (legio 5a rapax), LEGVIVIC (legio 6a victrix), LXV (legio 15a). LEGXXX, LEGXXXVV (legio 30a Ulpia, victrix); voorts, EXCGERINF (excercitus Germaniae inferioris) en RHENANA, bij welken laatsten naam is aantemerk, dat vermoedelijk op een anderen daarbij behoorenden tegel het woord TRANS gestaan heeft, zoodat die steen van legio transrhenana afkomstig is, waarvan o.a. tegels te Dormagen gevonden zijn, volgens Steiner Cod. Inscr. Romm. Rhen. n. 699 of 694. Nog bevindt zich onder deze een afgesleten opschrift, vermoedelijk van de VIe legioen, maar met een' mij onbekende bijnaam (afb. 15a).

Voorts waren er drie zeer zeldzame tusschen, door dat zich op de oppervlakte van den steen waar zich het opschrift bevindt, drie bolle, knoopvormige verhevenheden vertoonden, denkkelijk gediend hebbende om te verhoeden, dat de stempel niet geschonden werd bij het opleggen van een andere tegel, zij hadden p.m. dezen vorm (afb. 15b).

Een ander tegel was daarom merkwaardig, dat de stempel er tweemaal, en wél kruiselings op ingedrukt was, alsdus (afb. 15c).

Van fabriekstempels vond ik er slechts eenen, die enigszins leesbaar was, te weten: OF.M [...] (officina Marcelli of dergelijke).

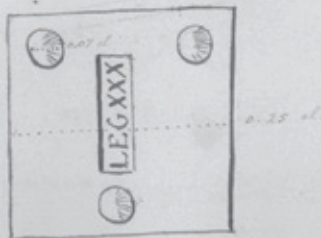
54 Janssen schrijft hier Juste zonder n later met n.

EXCEPTE
 RIENANA, bij welken laatste naam
 dat vermoedelyk op een anderen de
 tegel het woord TRANS gestaan heeft
 steen van de legie transchianana a.
 maar van o. a. tegels te Dormag
 Lijn, volgens Stein Cod. Insurr. K
 n. 699 of 697. Nog bevond zich on
 afgeleeten opschrift, vermoedelyk v
 gien, maar met een' mij onbe
 naam:

15a

Voorts waren er drie zeer zeldzame
 voor dat zich op de oppervlakte
 steen waar zich het opschrift bevo
 kroopvormige verhevenheden vertoonden
 gedrukt hebbende om te verhalen
 stempel niet geschorren werd hij
 van een' anderen tegel; zij hadden p.

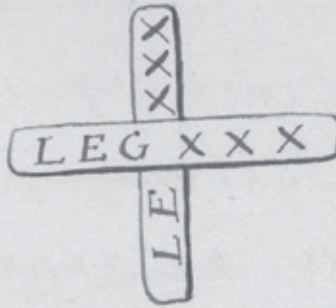

15b

Afb. 15a, 15b en 15c

Tekening van een Romeinse stempelindruk uit het manuscript van Janssen. Deze stond op bouwkeramiek uit de voormalige collectie Justen in Venlo. Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, inv.nr. 19.4.

ten ander legu
de stempel en twee
ingedrukt was, als

15c

Van fabriek stempels vond ik er slechts eenen, be-
wijnens tevens was, te weten: OF. M^{III}
cina Marulli of dergelyke).

Uitstap van Venlo naar Arden,
de Linksfort, Stralen, 't Sand, Pont en

Door eenen oprichter van den w
staat te Venlo, was mij bericht gegeve
dat nabij Arden, aan de Linksfort,
oude van wallen voortiene hoogten
gen waren, maar van men de bestemming
De vreedde besty

Uitstap van Venlo naar Arcen, de Linksfort [Lingsfort], Stralen, 't Sand, Pont enz.

Door eenen opzigtger van den waterstaat te Venlo, was mij berigt gegeven, dat nabij Arcen, aan de Linksfort, twee oude van wallen voorziene hoogten gelegen waren, waarvan men de bestemming en afkomst niet kende. De vreemde beschrijving, door dien heer daaraan gegeven, noopte mij om die hoogten te gaan opnemen, vermoedende, dat zij tot die oude vaderlandsche schansen behooren zouden, die nog zoo vele opheldering behoeven. Van Arcen begaf ik mij dus, vergezeld van den veldwachter der plaats, naar gemelde hoogten, die daar meer bekend zijn onder den naam van Hazepeutjesberg, ½ uur ten o. van Arcen gelegen. Maar een vlugtige blik op dezelve was voldoende, om te zien, dat het eene aarden schans uit zeer laten tijd was; het was de sterkte die tot dekking van den mond der fossa Eugeniaana aangelegd was.

Deze teleurstelling trachtte ik te vergoeden, door eene bezigtiging van eenige voor Romeinsche oudheden belangrijke localiteiten in de nabijheid, wel is waar reeds even over het Nederlandsche grondgebied, en reeds tot Pruisen behorende, vroeger echter en gedurende eene reeks van jaren een gedeelte uitmakende van het bovenkwartier van Gelderland, en waartoe zij door de meeste natuurlijke banden, van gelijke taal en zeden, (niettegenstaande het sterke centralisatie-stelsel van Pruisen) nog langen tijd behooren zullen.

Aan de Lindsfort kwam ik voorbij eene plaats, waar eenige jaren geleden, op de heide, Romeinsche urnen opgegraven zijn, gelijk men vindt aangeteekend op de fraaije kaart van den Kreits Geldern door den hr. M. Buyx (Preuss. 1e Lieutenant en Geometer). Men wist mij echter die plaats niet aantewijzen.

Te Stralen vernam ik van den hr. Koch⁵⁵ aldaar, die notaris en zeer met de plaatselijke merkwaardigheden dier streek bekend is, dat de plek, waar voormelde urnen zouden gevonden zijn, nabij het Preussische tolkantoor, doch nog op Nederlandsch grondgebied, naar hij vermeende, te zoeken was, en hij giste, dat de opgegraven urnen nog in het bezit zouden zijn van voormelden heer Buyx. Volgens verzekering van denzelfden, waren tusschen Stralen en 't Sand (een oud klooster in de nabijheid, thans eigendom van en bewoond door een' landman), de sporen van de oude Romeinsche heirbaan gevonden, die bij opgravingen zeker nog weder aan het licht zouden komen. Dit bevestigde de juistheid der aanteekening van dien weg, op de antiquarische kaart van den hr. Schmidt. I.

Zelf werd ik weldra door autopsie verzekerd, dat de heirbaan daar moest gelooopen hebben. Bij 't Sand vond ik, achter een kapelletje, staande aan de chaussée, den grond als bezaaid met Romeinsche scherven, meer dan 100 ellen ver, langs de chaussée. De akkers waren daar ook hooger dan de bellendenen; de menigte van die scherven, waaronder fraaije en fijne van terra sigillata, liet vermoeden, dat hier eene Romeinsche stand- of wisselplaats geweest was, stelde het althans boven bedenking, dat in de nabijheid de Romeinsche heirbaan gelooopen had.

Te Sand en Stralen vernam ik nog eene bijzonderheid, die, in 't belang van verdere oudheidkundige nasporingen, welligt verdient voor de vergetelheid bewaard te blijven. Eertijds, zoo zeide men, stond tegen den muur van het klooster Sand, of in eene nis daarvan, een oud steenen borstbeeld, bij het volk bekend onder den naam van Sterk Hermen (sterke Hermen of Herman); de voorbijtrekkende Kevelaargangers hadden de gewoonte dit beeld te kussen; doch de pastoor, wien zulks verdroot, had eindelijk bevolen het beeld weg te nemen en in de grond te laten graven. Of dit een heidensch,

55 Vermoedelijk Joseph Theodore Kochs, notaris in Straelen.

antiek, beeld geweest is? Uit de mij gegeven beschrijving kon daaromtrent niets worden afgeleid, en de plaats, waar het zou begraven zijn, wist men mij niet te zeggen.

Het dorp Pont, p.m. 45' van Stralen, aan de chaussée gelegen, is belangrijk door oude sagen en overlevering, niet minder dan voor Romeinsche gedenkstukken die er gevonden worden.

Ieder kent de sage van een' der twee zonen van Otto van Pont, die onder Karel den Kalen leefde, een monster doodde, hetwelk Gelre! Gelre! riep, en te dier plaats het slot Gelre zou gebouwd hebben. Het is zeer wel mogelijk, dat Pont de eerste bezitting der graven van Gelderland geweest is; die bezitting toch moet in de omstreek van Geldern gezocht worden (1).⁵⁶ De overlevering zegt, dat te Pont over den daar voorbij vloeienden Niers oudtijds eene belangrijke brug (pons, pont) geweest is. Wie zegh het ons, of niet de naam der heeren van Pont daarvan den oorsprong ontleende? Bij de bewoners van het dorp, is de overlevering geworteld, dat er eertijds eene stad stond, die den naam van Dart voerde. Nergens treft men daarvoor schriftelijke bescheiden aan. Maar dat er in Romeinsche tijd eenen legerplaats, wissel- of standplaats geweest zij, is niet twijfelachtig. Sommige akkers zijn hoog gelegen, en daarop vond ik Romeinsche scherven; ook langs de chaussée lagen er velen verstrooid; bij ingezetenen van het dorp zag ik kleine voorwerpen van gebakken aarde, Romeinsch van oorsprong en ter plaatse opgegraven. Men verzekerde mij, dat de graaf Varo⁵⁷ op het huis Caan, bij Stralen, nog in bezit was van fraaije, daar gevonden voorwerpen van terra sigillata en van glas. Dit alles bewijst de belangrijkheid der plaats in den Romeinsche tijd. Hierbij komt nog, dat voormelde heer Buyx, naar men mij in Stralen verzekerde, door plaatselijke onderzoekingen ontdekt zou hebben, dat er van Pont uit drie Romeinsche wegen of bijwegen zouden geloopt en zich te Pont gekruist of vereenigd hebben, te weten: één van Pont op Stralen en Tegelen enz., één van Pont op Arcen, en één van Pont op Wachtendonk. Wat van deze laatstgemelde ontdekking zij, hoop ik van den hr. Buyx te vernemen, met wien ik daarover in briefwisseling getreden ben. Reeds naar het aangevoerde, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de oude Romeinsche standplaats Sablones, die volgens het Itinerarium Antonini, aan den Romeinschen bijweg, van Colonia Trajana (Xanten) naar Colonia Agrippina (Keulen) gelegen heeft, eer te Pont dan, gelijk alle overige oudheidkundigen meenen, te 't Sand gestaan heeft. Opgravingen daar ter plaats zouden vermoedelijk dit belangrijke vraagstuk beslissen kunnen.

Hiermede is het korte en algemeene overzicht over mijne onderzoekingen in Limburg geëindigd. Maar bij het verlaten van dit hertogdom mag ik niet nalaten, de onderzoekingen aanteduiden, die mij voorgekomen zijn, dáár in de eerste en voornaamste plaats nog in het werk gesteld te moeten worden. Deze zijn:

- Eene naauwkeurige, van opgravingen en opmetingen aangevulde, nasporing der Romeinsche heirbanen aan beide oevers van de Maas.
- Eene omvattende opgraving op de Romeinsche legerplaats te Melenborg.
- Eene nasporing en opmeting der landweren en schansvormige hoogten.⁵⁸

De conservator bij het archaeologisch Kabinet te Leijden, Dr. L.J.F. Janssen

56 Voetnoot van Janssen: v Spaan, Oord. Inl. tot de Hist. van Geld. II. 1, 16. vergel. Slightenhorst, I.19, V. 43, aant.*; en Knippenberg, Hist. Eccles. Duc. Gelr. p. 53.

57 Graaf Carl Ludwig Franz van Varo (????-1876).

58 Hierna volgen nog beschrijvingen van: Noord-Brabant: 's-Hertogenbosch; Gelderland: Roekel, Wekerom, Lunteren, enz., de Betuwe (Zetten en Buren).

Bibliografie

- Arentzen, W., ‘Wroeten tussen steen en ijzer. Conservator Leonard Janssen dateerde de bouw van de laatste hunebedden in de Romeinse tijd’, in: P. ter Keurs en W. Wirtz red.,
- *Rijksmuseum van Oudheden Leiden. Een geschiedenis van 200 jaar* (Leiden/Zwolle 2018) 190-194.
- Arentzen, W. en W.A.B. van der Sanden. ‘Tweehonderd jaar Valtherbrug. Historiografie van een uitzonderlijk monument I: 1818-1847, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 135 (2018) 171-208.
- Braun-Paschedag, W., H. A. Hasselbach en W. Arentzen, *L.J.F. Janssen (1806-1869: twee bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse archeologie* (Amersfoort 2006).
- Dassel, W. en J. Kwiatkowski red., *Michael Buyx (1795-1882). Geometer, Altertumsfreund, Sammler* (Geldern 1995).
- Goossens, W., ‘De onderzoekingen te Melenborg in de gemeente Haelen (L.)’, in: *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 1 (1920) 27-33.
- Goossens, W., J.H. Holwerda en N. Krom, ‘Opgravingen bij het Ravensbosch bij Valkenburg’, in: *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 2 (Oude reeks 1908), 25-44.
- Groot, T. de, *De Romeinse villa Meerssen-Onderste Herkenberg. De resultaten van waardstellend archeologisch onderzoek in 2003 in relatie tot de onderzoeksgeschiedenis en landschappelijke context van het villacomplex*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 125 (Amersfoort 2005).
- Guillon, C., ‘Ontdekking van oude begraafplaatsen, bij het Pruisische dorp *Tuddern*, op de grenzen van het Hertogdom Limburg’ in: *Algemeenen Konst- en Letterbode* 1842, nr. 25 396-400, nr. 26 408-411.
- Habets, J., ‘Oudheidkundige verzamelingen te Roermond, Venlo en Maastricht in 1848’ in: *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg* 14 (1877) 323-336.
- Heijden, P. van der, ‘Pioniers van de Venlose archeologie’, in: Maarten Dolmans, Paul van der Heijden, Frans Hermans, Gemma Jansen en Willem Willems red., *Venlo Vennelo Sablonen. Twintig eeuwen wonen aan de Maas* (Venlo 2011) 23-27.
- Houben, F., en F. Fiedler, *Denkmaeler von Castra Vetera und Colonia Traiana*, (Xanten 1839).
- Jamar, J.T.J., 1986: De beoefening van de archeologie in Limburg tot 1940. In: A.H.
- Jenniskens, P.J.H. Ubachs, P.A.M. Geurts, W.A.J. Munier, M.K.J. Smeets, W.J.H. Willems en H.H.E. Wouters red., *Munsters in de Maasgouw* (Maastricht 1986) 108-124.
- Jamar, J.T.J., ‘Archeologie in Limburg 1863-1988’. *PSHAL* 125 (1989) 188-191.
- Jamar, J.T.J., ‘Jos Habets als archeoloog’. *PSHAL* 129 (1993) 257-263.
- Janssen, J.L.F., *Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen aan den linkeroever van den Nederrijn* (Utrecht 1836).
- Janssen, L.F.J., ‘Oudheidkundige aantekeningen over de opdelvingen te Wijk bij Duurstede’, in: *Oudheidkundige Mededeelingen* 1 (Leiden 1842) 1-72.
- Janssen, J.F.L., *Oudheidkundige Mededeelingen III*. (Leiden 1844).

- Janssen, J.L.F., *Drentsche Oudheden* (Utrecht 1848).
- Janssen, J.L.F., 'Frankisch kerkhof; Lijken, werktuigen, versierselen, opgegraven bij Wijk bij Duurstede (Dorestad)', in *Oudheidkundige verhandelingen en mededeelingen* III (1859) 28-46.
- Janssen, L.F.J., 'Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland', in: *Verslagen en Mededeelingen Koninklijke Academie van Wetenschappen*, afd. Letterkunde IX (1865) 1-13.
- Janssen, L.J.F., 1866: 'Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland. Ontdekking van de grondslagen van een Romeinsch gebouw te Meerssen, bij Maastricht', in: *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde* 10, (1866) 179-185.
- Kramer-Clobus, G.M.C., 'L.J.F. Janssen (1806-1869): an inventory of his notes on archaeological findspots in the Netherlands', in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 28 (1978) 441-544.
- Leemans, C., *Romeinsche oudheden te Maastricht* (Leiden 1843).
- Reuvens, C.J.C., L.J.F. Janssen en C. Leemans, *Oudheidkundige kaart van Nederland en België* (Leiden 1845).
- Remouchamps, A.E., 'Opgravingen van een Romeinsche villa in het Ravensbosch (I).
- *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 6 (Leiden 1925) 40-79.
- Schobben, F.X., 'Martin Cudell (1773-1845)', in: *Het Land van Herle* 30 (1980) 25-39, 64-72, 96-106.
- Venner, G. 'De aanlopen tot het Provinciaal Museum voor Oudheden in Limburg' in *De Maasgouw* 124 (2005) 56-58.
- Venner, G., 'De historische belangstelling van Charles Guillon' in: *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg* 155 (2019), 147-189.
- Verhart, L. 'Het onderste uit de kan en voor een dubbeltje op de eerste rang: de aankoop van de collectie oudheden van de Roermondse notaris Charles Guillon' in: *Spiegel van Roermond* 21 (2013) 66-83.

On request of the minister

The Leiden curator L.J.F. Janssen reports to The Hague about archeology in Limburg between 1848 and 1850 (part 1)

Between 1848 and 1850, L.J.F. Janssen, curator of the National Museum of Antiquities in Leiden, made some study trips in the new province of Limburg. Initially he researched for the Minister of Internal Affairs complaints made about rather bad dealings of cultural heritage in the town Maastricht. This was followed by visiting archaeological sites, the description of the collections of connoisseurs of antiquities and he conducted some fieldwork in the province of Limburg. He reported his findings to the minister in The Hague, which resulted in the possibility to undertake some excavations in the years to follow. He mainly excavated Roman villas in cooperation with Charles Guillon, a respected notary and antiquarian from Roermond.

Janssen wrote six reports for the Minister of Internal Affairs. One was published, but the other five not. These important reports are made public in this article. In this part the first three and next years the last ones.